

ÜRETİM YA DA ÇÖKÜŞ

ÜRETİM YOKSA

ÇÖKÜŞ KAÇINILMAZ

Temmuz -2008

**ÜRETİM YOKSA
ÇÖKÜŞ KAÇINILMAZ**

**Editörler
Dursun YILDIZ-Pertev CENGİZ**

Temmuz-2008

**Beni övme sözlerini bırakınız;
Gelecek için neler yapacağız
onları söyleyiniz”**

SUNUŞ

Bugünün kalkınmış ülkelerinin hiç de bizlere ezberletildiği gibi serbest-pazar, serbest ticaret politikalarıyla ve temel demokratik kurumlarla kalkınmamıştır. Bu ülkeler IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi ekonominin uluslararası belirleyici aktörleri ile birlikte kalkınmakta olan ülkelere politikalar önermiştir. Hatta bu politikalar zaman zaman şart koşulmuştur. Ancak bu politikalar gelişmiş ülkeleri kalkındıran politikalar değildir. Tersine bu ülkelerin hepsi kendi ekonomilerini ve üretimlerini korumak için tarife koruması ve teşvik sistemleri kullanmıştır.

Bu ülkelerin kalkınmalarının ilk aşamalarında tüm ekonomik ve demokratik düzenlemelerden ve bunları uygulayacak temel kurumlardan yoksun olduğu bilinmektedir. Patent, kadın ve çocuklardan oluşan işgücü, çevre tahribatı gibi konuların düzenlenmesi uzun yıllar aldı.

Ama bugün gelişmiş ülkelerin kendi kalkınmalarını sağlayan politikaları değil neo-liberal politikaları önerdiğini görüyoruz.

Koreli iktisatçı Ha-Joon Chang'ın belirttiği gibi "Kalkınmış ülkeler kendilerini yukarıya çıkartan merdiveni itmişler ve böylece daha yoksul ülkelerin kalkınma şanslarını ellerinden almışlardır."

Bugün ülkemiz dâhil pek çok ülkeye dayatılan ekonomik politikaların sonuçlarından sadece üretimden kopartılan ve her alanda bağımlılığı artan ülkeler

çıkılmaktadır. Bu reçete politikaların üretimden kopardığı ve kendi ekonomik ve finans politikalarına bağımlı hale getirdiği ülkeler bir kısır döngü içerisinde yıllardır dönmektedir.

Ülkemiz, Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında başlattığı üretim ve kalkınma atağıyla bu döngüye girmeyi baştan reddetmiştir. Ancak başlangıçta ulusal bir bilinçle ve geleceğe duyulan inançla döndürülmeye çalışılan üretim çarklarının daha sonra uzaklaşılan ulusal politikalar ve tedrici olarak artan dışa bağımlılıkla yavaşladığı görülmüştür.

Bugün ülkemizin hızla artan iç ve dış borcu geleceğimizin büyük tehdit ve tehlikeler altında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu borç batağı ve uygulanan reçete politikalar doğrultusunda Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarından bu yana oluşturduğumuz Fabrika ve Sanayi tesisleri de yok pahasına genellikle yabancılara satılmaktadır. Bu ekonomik, siyasi ve kültürel alanda hızla yayılan bu yabancılaştırmanın yön duygusu kaybının bir an önce durdurulması şarttır.

Bunun er geç olması gerekmektedir. Bu durumda gelişme ve kalkınmanın anahtar sözcüğü ulusal politikalarımız ekseninde “ÜRETİM” olacaktır.

Türkiye kendisini üretimden koparan tüm engelleri aşıp gelişme ve kalkınması için gereken üretim anlayışı ve uygulamaları ile mutlaka buluşmalıdır.

Çünkü çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkma hedefimizin gerçekleştirilmesinin tek yolu rekabet edilecek şekilde üretebilmektir.

Türkiye her alanda üretim anlayışına yeniden kavuşmak zorundadır.

Aksi halde bu yayında belirtildiği gibi çöküş kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle bu yayının ülkemizin geleceği için çok önemli olan ve unutturulmaya çalışılan bir konuyu tekrar masanın üzerine koyması açısından çok anlamlı ve önemli olduğunu düşünüyorum

Bu yayının hazırlanmasında emeği geçen çalışma grubunu ve yayının editörleri Dursun YILDIZ ve Pertev CENGİZ'i kutluyorum.

Bu yayının, ülkemizin Cumhuriyetimizin ilk yıllarında taşıdığımız bilinç ve kararlılıkla ulusal politikalarımız doğrultusunda üretim bantlarına yeniden dönmemize katkıda bulunacağına inanıyorum

Saygılarımla,

Fevzi DURGUN
USİAD Genel Başkanı

İÇİNDEKİLER

Cumhuriyetimizin Üretimle Kalkınma Stratejisi ve Bugün	
Türkiye'nin Üretim ve Bilgi Çağındaki Yeri ve Geleceği.....	
19 Yüzyılda Sanayi Üretimi ve Osmanlı-“Biz Dahi Geç Kalmışız”	
Cumhuriyet'in İlk Yıllarında ‘Sanayi’nin Musiki Sesleri’	
Kimliksiz Ekonomik Model.....	
Üretim Değil Savurganlık Ekonomisi.....	
Gelişme Stratejilerinin Anahtarı: Ulusal Sanayi ve Teknolojiyle Üretim	
Ekonomide Siyasal Kararlılık	
Üretim Ya da Çöküş, Üretmeden Tüketme Sevdası	
Müşterileriyle Birlikte Kendini de Tasfiye eden Banka: IMF	
Kamu Stratejik Sektörleri Bıraktı, Özel El Değıştirme.....	
Özel Bir El Değıştirme; Eti Alüminyum Tesisleri ve Oymapınar Barajı ve HES	
Ekonomik Kırılganlık-Yabancılaşma-Siyasi Bağımlılık	

ÖNSÖZ

Dünyanın en önemli ekonomistlerinden biri olan ve uluslararası finans çevrelerinin sömürüleri ile ilgili pek çok çalışması bulunan Prof. Chossudovsky 'Yoksulluğun Küreselleşmesi' adlı kitabında, geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelere, nasıl planlı bir şekilde ekonomik soykırım uygulandığını anlatmıştır.

Uluslararası finans kuruluşlarının, bağımsız ülkeleri nasıl vesayetleri altına aldığını belgeliyor. Prof. Chossudovsky, IMF ve Dünya Bankası'nın 'Yapısal Uyum Programı' adı altında uyguladığı politikaları şöyle özetliyor:

Ekonomik soykırım süreci, borçlu olan bir ülkenin kredi anlaşmaları ile başlar. Kredi alma koşulları, resmi ve ticari kredi kuruluşlarının çıkarları doğrultusunda, uygun bir şekilde belirlenir.

Birinci evre, Ekonomik İstikrar evresidir

Finans mühendisliği ve geri borç ödeme takvimi öyle özenli bir şekilde kurgulanır ki, borçlu ülke, ancak faizlerini ödeyebilir, anaparanın ödenmesi ise sürekli ertelenir.

Borçlu ülke, ödeme zorluğu içine girdikçe, eski borçlarının gecikmiş ödemelerini yapabilmesi için, yeni borçlar verilir. Düzen bu şekilde sürüp gider. Deli gömleği giydirilmiş borçlu ülkenin bağımsız

bir ulusal ekonomik politika oluşturmasına imkân tanınmaz.

Alınan borçların hiçbir kısmı yatırımlara yönlendirilemez. Uyum kredileri, kaynakları ulusal ekonomiden uzaklaştırır, borçlu ülkeyi, zengin ülkelerden, (gıda maddeleri dâhil) büyük miktarlarda tüketim malları ithal etmeye teşvik eder.

Göreve gelen her hükümet, IMF'ye 'ekonomik reformlara ciddi şekilde kendini adanmış' olduğunu kanıtlamak zorundadır. Bu nedenle, makro ekonomik politika ve borç yönetimi konusundaki temel yönelimlerini tanımlayan bir 'Niyet Mektubu' verir.

Bu sayede IMF, hükümetlere, gölge programlarla rehberlik etmeye başlar.

Yeni kredilerin alınabilmesi için, bu gölge programlar çerçevesinde, yeterli performans sergilemek şarttır.

IMF ve Dünya Bankası iki kardeş örgüt olarak görev bölümü yapar. IMF, ekonomik performansı yıllık bazda izler. Dünya bankası ise, Pek çok bankalıkta temsil edilir. (Sağlık, Eğitim, Sanayi, Tarım, Ulaşım, Çevre Bakanlıkları...)

Ulusal Paranın istikrarlaştırılması, IMF ve Dünya Bankası'nın gizli gündemlerinden biridir. Ani ve beklenmedik fiyat artışları ile sonuçlanan bir büyük devalüasyon hedeflenir. Devalüasyon, gerçek gelirlerde ciddi bir azalmaya ve paranın nominal değeri cinsinden emek maliyetlerinin değerinin düşmesine yol açar. Aynı zamanda devlet harcamalarını dolar cinsinden değerini de düşürür.

Devalüasyonun toplumsal etkisi yıkıcı olur. Hayati önem taşıyan her şeyin fiyatı yükselir. Bu da beraberinde enflasyonu ve yurt içi fiyatlarında dolarizasyonu tetikler. Yurt içi fiyatları, dünya piyasasında geçerli olan düzeye yeniden ayarlanır.

IMF bundan sonra, hükümetleri anti-enflasyonist program benimsemeye zorlar. Kamu çalışanlarının işten çıkartılması ve sosyal programlarda yapılan kesintiler bu programın temelini teşkil eder.

Bu aşamadan sonra, Merkez Bankası, siyasal iktidardan bağımsız hale getirilir. Merkez Bankası'nın yeniden yapılandırılması çerçevesinde kaynak sağlanır. Bu durum pratikte para yaratımının hükümetten çok, IMF'nin kontrolüne girmesi anlamını taşır. Bir süre sonra, Merkez Bankası meclise karşı da bağımsız olur.

Hükümet dışı etkin kurullar oluşturulur

Kredi anlaşmaları ile bütçe açığına ilişkin hedefler belirlenir. Bu uygulama ile, devlet gelirlerinin dış borç faiz ödemeleri için serbest bırakılmasını sağlar ve mali kriz giderek derinleşir.

Kreditörler, tün büyük kamu yatırım projelerinin 'broker'ları haline gelir. Her tür harcama kategorileri için tavanlar yerleştirilir ve devlet yatırımları planlı bir şekilde çökertilir.

Fiyat çarpıklıklarının giderilmesinin gerekli olduğu söylenir ve fiyat liberalizasyonu başlar. Tüm sübvansiyonlar ve fiyat kontrolleri yavaş yavaş kalkar. Temel tüketim maddelerinin ithalatı ser-

best bırakılır. Özellikle tahıl fiyatlarındaki kural-sızlaştırma programın temel unsurlarından biridir. Tarımsal maliyetlerde büyük artışlar olur.

Mal ithalatının serbestleştirilmesi ile eş zamanlı olarak, petrol ürünlerinin fiyatlarında periyodik artışlar dayatılır. Bu, nakliye ücretlerinin de artışı ile birlikte yurt içindeki tüm malların maliyetlerinde dramatik artışlara neden olur. Bu süreç ithal mallar lehine çalışmaya başlar.

İkinci Evre, Yapısal Reform evresidir

Bu evrede, IMF ve Dünya bankası arasında görev bölümü vardır. Dünya Bankası, bu süreci yapısal uyum kredileri ve sektörel uyum kredileri ile destekler.

Ticaret liberalizasyonu adı altında, ihracat karşıtı bir eğilim başlatılır. İthalat kotaları kaldırılır ve tarifler indirilerek tekleştirilir. Kotaların kaldırılması ve koruyucu gümrük engellerinin azaltılması, yerli sanayinin rekabet gücünün arttırılmasına yönelik olarak uygulanır ancak, süreç yerli üretimin çöküşüne yol açar.

İthal tüketim malları yerli üretimin yerine geçer, bu da dış borcun giderek kabarmasına yol açar. Dış borç görüşmeleri, genellikle, devlet işletmelerinin özelleştirilmesi ile ilişkilendirilir. Uluslar arası sermaye, çok düşük bir masrafla, en karlı devlet işletmelerini kontrol etmeye ta da onlara sahip olmaya başlar. Bazı ülkelerde stratejik sektörlerin (Petrol, Doğalgaz, Telekomünikasyon) devlet mülkiyetinde olması anayasa gereğidir. Anayasa değişiklikleri gerektiği şekilde yapılır.

Dünya Bankası önderliğinde, mali yapıda bir dizi köklü değişiklikler yapılır. Bu değişiklikler, yurt içi üretimi gerek talep, gerekse arz yönünden baltalamaya yöneliktir. Küçük üreticiler vergi baskısı altına alınırken, ortak girişimler ve yabancı sermaye, cömert vergi muafiyetinden yararlanmaya başlar.

Toprak kullanımı ve tarımsal alanların özelleştirilmesi politikaları uygulanmaya başlar. Küçük çiftçilerin topraklarını yitirmesi, tarımsal alanların az sayıda elde toplanması süreci beraberinde, topraksız bir mevsimlik tarım işçisi sınıfının oluşumuna yol açar. Feodal toprak sahipleri, çoğu kez ironik bir şekilde ekonomik liberalizasyonu savunmaya başlarlar.

Satılan kamu arazilerinin gelirleri, ulusal hazine tarafından uluslar arası kredi kuruluşlarına yönlendirilecek devlet gelirleri yaratmak için kullanılır.

Merkez Bankası para politikası üzerindeki kontrolünü yitirir ve faiz oranları serbest piyasada ticari bankalar tarafından belirlenmeye başlar. Bu aşamada bankacılık sistemi kuralsızlaşmaya başlar. Yapay şekilde aşırı derecede yükseltelen faiz oranları sıcak para girişini temin eder. Ticari bankalar artık reel ekonomiye, mantıklı faiz oranları ile kredi sağlama konumunda değildirler. Tarım ve sanayiye ayrıcalıklı kredi vermesi uygulaması aşama aşama sonlandırılır.

Özel yerli bankaların yerine, yavaş yavaş yabancı bankalar geçer. Bu aşamada 'Finans Sektörü Uyum Programı' hayata geçirilir. Bu

programla birlikte, tüm devlet bankaları yabancı finans devlerinin eline geçmeye başlar.

Yağma süreci başlamıştır. Sermaye hareketleri serbestleştirilir. Bu sayede elektronik transferler aracılığı ile yabancı şirketlerin karları serbestçe yabancı paraya çevrilir.

Vergiden kaçan kara para ve kriminal etkinliklerden ve/veya yasa dışı ticaretten elde edilen kirli para hareketleri serbestleştirilir. Kıyı bankası hesabındaki dövizler, soru sorulmadan bankalar arası piyasaya transfer edilir ve yerel para birimine çevrilir. Özelleştirme kapsamında devlet varlıklarını satın almak için kullanılır.

Devletin kamu maliyesi parçalanırken, yoksulluk yönetimi için acil sosyal yardım fonu devreye sokulur. Bu bir toplumsal mühendislik yaklaşımıdır. Toplumsal huzursuzluk, minimum maliyetle azaltılmaya çalışılır. Çeşitli Sivil Toplum Örgütleri devreye girer ve uluslar arası yardım programları tarafından finanse edilen projelerle, büyük bir toplumsal değişim riski bastırılır. Çöken sistemle birlikte, yerel toplulukların zorlukla da olsa hayatta kalması sağlanır.

Dayatılan uygulamalarla, borç krizine bulunan çözümler, aslında daha fazla borcun nedeni haline geliyor. Reform paketleri, tutarlı bir ekonomik ve toplumsal çöküş programına dönüşüyor.

....

Eski Yugoslavya'nın parçalanmasını, saldırgan bir milliyetçiliğe ve etnik ve dinsel gerilimlere bağlayanlar yanılıyorlar. Yugoslavya Federasyonu-

nu'nun parçalanmasının temel nedeni, Belgrad Hükümetine, yabancı kreditorler tarafından dayatılan makro-ekonomik yeniden yapılanma programıdır. 1980 yılından itibaren farklı aşamalarda kabul edilen bu program, ulusal ekonominin çökmesine neden oldu. Yugoslav ekonomisinin amansızca yoksullaşması ile birlikte hız kazanan toplumsal bölünmeler ve ayrılıkçı eğilimler, nihayetinde, 24 milyon nüfuslu bir devleti acı ve göz yaşarlı arasında parçalara ayırdı.

Prof. Chossudovsky 'Yoksulluğun Küreselleşmesi' adlı kitabından alınan yukarıdaki özeti okurken Türkiye'deki uygulamaları hatırlamamak mümkün olmayacaktır.

Bu nedenle kitabımızın önsözünde üretimden kopuşun özünde yer alan politikaların özetine yer vermeyi uygun gördük.

Çok uzun yıllardır uygulanan bu politikalarla üretimden kopartılan Türkiye'nin önündeki tek yolun bu çemberi kırması olarak görünmektedir. Bu nedenle "Üretim Yoksa Çöküş Kaçınılmaz" adlı bu kitapta üretiminizin önündeki bu engelleri ortadan kaldırma zorunluluğumuza yönelik tespit teşhis ve öneriler yer almaktadır.

USİAD Ekonomi Politikaları Çalışma Grubu
Editörler: Dursun YILDIZ-Pertev CENGİZ

**CUMHURİYETİMİZİN
ÜRETİMLE KALKINMA STRATEJİSİ
VE BUGÜN!**

Giriş

Endüstri devrimi ardından, gelişmiş ülke diye adlandırılan ülkelerin ulusal politikalarında, ağır sanayi odaklı ve ulaşımdan hizmete diğer pek çok alanı etkileyen lokomotif sektörlerin ağırlık kazandığını ve büyük üretim ölçekleriyle bu üstünlüklerini sağladıklarını görürüz. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu gerçek görülür ve tüm yokluk ve olumsuzluklara rağmen, bağımsızlığını koruyabilmek ve medeniyeti yakalamak için aynı gelişmiş ülkelerin politikalarını, büyük bir başarıyla uygulalar. Neredeyse sıfırdan başlanır ve endüstriyel atılıma paralel olarak halkını ileri yaşam olanaklarıyla da tanıtmak gibi iki koldan atılımı gerçekleştirmek gibi bir hedefe ulaşılması amaçlanır. Bu dönemde politikalar, hem sanayi ve hem de tarımda verimli üretim koşullarını oluşturmaya ve bununla aynı zaman diliminde halkın en ileri medeniyet imkânlarıyla tanışmasına odaklanmış ve bu amaç için tüm güçler seferber edilmiştir. Gelişmeler görüldükçe ulusal kıvanç ve inanç artmış, yenilerini yapmak gücü böylece artmıştır.

Dünya'da 1960'lara kadar süren üretim üstünlüğü ile rekabet ortamında Türkiye'nin de yeterli birikim ve altyapı oluşturarak tam yarışa katılmaya başlayacağı zaman, 1950'lere doğru ulusal politikalar tersine değişmeye başlar. Bundan sonra ülke uzmanlarının birikim ve yeteneklerinin göz ardı edildiği, dış yönlendirme, dayanışmanlık ve bağımlılığın giderek artan bir şekilde etkili olmaya başladığı gözlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda kendi gücüyle ve sürdürülebilir bir şekilde çağdaşlaşmaya başladığı bir dönemi sağlayan yaklaşım, po-

litika ve uygulamalar bugünkü olumsuz koşullara zorunlu olmadığımızın anlaşılabilmesi için çok önemli bir referans oluşturmaktadır

İlk İktisat Politikaları

Sakarya Savaşı sonrası Ankara'ya gelen ve Mustafa Kemal Paşa ile de görüşen Fransız gazeteci ve yazar George Gaulis izlenimlerini gazetesine şöyle yazmıştır: *“Ankara ve cephelerdeki yarısı nizami, gerisi sivil kıyafetli gençler, ismini bilmeseler bile İstanbul ve Osmanlı için değil, kendilerinin hayatları pahasına kurulacak yeni bir devletin, Cumhuriyet’in uğruna öldüklerini biliyorlar. Onlar Sakarya’da, İnönü’de kuracakları devlet için, gelecekteki Cumhuriyet’in saadeti için canlarını verdiler.”*

İlk Cumhuriyet hükümetleri de yeni bir devlet var etmek için uğraşırken, bunu hep hatırladılar.

Mustafa Kemal, Sümerbank Merinos fabrikasının açılışında şeref defterine şunları yazmıştı: *“Bu çok kıymetli fabrika milli sevinci artıracaktır.”*

İstiklal savaşı sonrasında yoktan var edilen bağımsızlığın ardından hem bu bağımsızlığı kalıcı kılmak, hem de halkını daha önce hiç tanışmadığı yaşam koşullarıyla tanıştırmak için bir yandan üretmek öbür yandan çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak gerekiyordu. Uzun süren savaşlardan azalmış, yorgun, yoksul, kişi başına 45 dolar milli gelirli, çoğu köylü 12 milyon kadar Anadolu insanı, Osmanlıdan kalan borç, kırık dökük birkaç fabrika ve imar edilmeyi bekleyen bağımsız bir cumhuriyet ile tekrar ayağa kalkmaya çalışacaktı.

Onlarca yıl süren savaşlar sonrasında Anadolu'daki durumu Falih Rıfki Atay şöyle tanımlıyor;

“Anadolu'nun tenhaliğı bu halkın canlılık noksanlığından değildir. Devlete karşı üç kıta üstünde harp için tüm gençlerini kurban vermiştir. İsyancıları bu hesaba katmıyoruz. Yıllarca tarlalar boş kalmıştır, ocaklar tütmemiştir, cumhuriyet kurulana kadar savaş edilmeyen tek şey sıtma ve diğer salgınlar olmuştur. Doğanların büyümesine, büyümüş olanların yaşamasına imkân veren şartlar ancak Cumhuriyet idaresi ile varlaşabilmiştir.”

Elimizde kalanlarla ilgili olarak Türkiye'nin ilk Metalürji Mühendisi Selahattin Şanbaşıoğlu anlatıyor;

“Birinci cihan harbinde eldeki az sayıdaki tesisler tüm güçleriyle çalıştı. Mütareke geldiğı vakitte hepsi harap oldu. Ve Türkiye Cumhuriyeti teşekkül ettiğı vakit 1923'de elinde ufak pık dökümhanelerinden ve az sayıda dokuma tezgâhından başka hiçbir şey kalmamıştı.”

Osmanlı dönemindeki dış açıkların ülkeyi nereye getirdiğini bilen Cumhuriyet yönetimi, yeni iktisat politikalarında bu konuda çok hassastır. 1931'de İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey- ki kendisi Prof. Bilsay Kuruç'un haklı tanımıyla Cumhuriyetin unuttuğumuz en önemli değerlerinden biridir- şöyle demektedir;

“Eğer bir millet üretim hususunda geri ise teknik güçler hususunda ilerlememiş ise, o memleketin dengesini vücuda getirmeyi uluslararası piyasanın düzenleyişine terk etmek o memleketin yıkılışına göz yummak olur. Her sene bilanço açı-

ğını milletin öteden beri toplamış ve asırlardan beri biriktirmiş olduğu menkul kıymetlerle ödemek mecburiyetine düşer. Açık, senelerce devam ettiği takdirde memleket dâhilinde mücevherat ve değerli eşyalardan, ev ağırlıklarından başlayarak, nihayet o memleketin şimendiferlerinin, bankalarının, sınaî ve ticari teşebbüslerinin, arazinin ecnebilere geçmesine kadar varabilir.”

Mustafa Şeref Bey 2000’leri sanki o günden görmüştür. “Bu memlekette bir vakitler şimendiferler, bankalar, ticaret, sanayi, milli şirketlerin hisse senetleri, hatta en iyi tarlalar ve şehirler dâhilindeki en iyi emlak Türklerin değil ecnebilere elinde idi. Bu memleket tarihinde milli iktisat namıyla hiçbir kavram kavrayamamıştır. Milli iktisattan bahsetmek bir zamanlar bir kabahat, bir zamanlar da bir bilmecedden bahsetmek gibi bir şeydi.”

Bu dönemlerdeki kararları ve kararlılığı Prof. Dr. Bilsay Kuruç, bu yazıda pek çok alıntının yapıldığı ‘Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi’ kitabında şöyle tanımlıyor;

“Çağın sanayi ancak hızlı bir koşu ile yakalanabilir. Cumhuriyet yönetimi, sanayileşecegiz derken ufak ve hafif sanayilerle, geleneksel çalışma koşullarıyla, eskimiş teknolojilerle uğraşmayı, ikinci veya üçüncü sınıf bir sanayi ülkesi kalmakla yetinmeyi düşünmüyor. Yönetimin güçlü arzusu, doğruca günün ileri sanayi kollarını kurabilmektir. Sanayinin uygarlığa doğru açacağı kapı bu kollara yönelmeye bağlı olacaktır. Sanayinin çağdaş işbölümünü öğretecek ve düşünce yapısında devrimler yapacak nitelikleri ancak böyle kazanılabilir.

Yoksa sanayinin ikinci, üçüncü derecede işleri yapmaya aday olmak, toplumu ileri götürmeyecektir. Anadolu toprağını sarsıp değiştirebilmek, sanayinin özünü iyi kavramaya ve tam bu noktada samimi olmaya bağlıdır.”

Cumhuriyet'in İlk Uzmanları ve Planlı Kalkınma

Ekonomik gelişme için bağımsız strateji ile ulusal bağımsızlık eşdeğerdir. Bunun ilk koşullarından biri de her alanda kendi uzmanına sahip olmaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında pek çok konuda kendi uzmanını yetiştirmenin önemi ve gerekliliği görülmüş ve yurtdışına önce devlet sonra da yaratılan Sümerbank, Etibank, MTA gibi kuruluşların desteği ile çok sayıda öğrenci gönderilmiştir. Prof. İlknur Güntürkün Kalıpcı Anıları'nda Cumhuriyet'in bu konudaki yaklaşımını anlatıyor;

Yurtdışına gönderilen Mahmut SADİ;

*“Yıl 1923. İstanbul Üniversitesinde öğrenci olduğum sıralar. Okul duvarında bir ilan görüyorum. Avrupa'ya talebe yollanacaktır. Allah Allah diyorum, ülke yıkık dökük, yıl 1923. Avrupa'ya talebe! Lüks gibi gelen bir şey, ama bir şansımı denemek istedim. 150 kişi içerisinde 11 kişi seçilmişiz. Benim ismimin yanına ATATÜRK **Berlin Üniversitesi'ne gitsin'** diye yazmış. Zaman geldi. Sirkeci garındayım, ama kafam öyle karışık ki gitsem mi kalsam mı, orda beni unuttur mu bunlar, para yollarlar mı, gurbet ellerde ne yaparım? Bir an gitmemeye karar verdim, döndüm. O sırada bir müvezzi ismimi çağırdı “Mahmut SADİ, Mahmut SADİ, bir telgrafın var” telgrafı*

açtım, ATATÜRK'ten, aynen şunlar yazıyordu 'sizleri birer kıvılcım olarak gönderiyorum alevler olarak geri dönmelisiniz'. Var mı böyle bir şey? 11 öğrencinin nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hesap edebilen bir lider, dünya lideri olmasın da ne olsun. Yıl 1923, biz evimizde bir çocuğumuzun huyunu değiştiremiyoruz bir huyunu. Tüm ülkenin huyu değişiyor. Bunla uğraşan bir insan yolladığı 11 öğrenci nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hissedebiliyor. Mahmut Sadi devam ediyor "gel de şimdi gitme, git de orda çalışma, dön de bu ülke için canını verme".

Gerçekten de değişik zamanlarda yurtdışında öğrenim gören bu insanların pek çoğu ülkelerine dönmüşler, büyük sorumluluklar almışlar, yeni uzmanlar yetiştirmişler ve Türkiye'nin kalkınmasında çok önemli roller üstlenmişlerdir. Kendileri öne çıkmadan, tüm imkânsızlıklara rağmen Cumhuriyet'in tuğlalarını sessizce örmüşler ve pek çoğu gene sessizce göçüp gitmişlerdir.

Genç cumhuriyet ayak sesleri duyulan 2. dünya savaşı öncesi planlarını uygulamakta oldukça başarılı olmuştur. 1937'de Falih Rıfki Atay şunları söylemektedir;

'Bir rejim tarihe ve halk yığınlarına, yeni oluşturduğu ekonomik yararlar ve yeni yarattığı emek ve ahlak değerler ile hesap verir. Birçok yenileştirme yaptığına şüphe olmayan Osmanlı inkılâplarının, onların bazen bütün değerlerini inkâr ettirecek kadar bizi aşırıya saptıran kusurları işte bunlardır. Tanzimatla, köyleri zaten bir tarafa bırakınız, fakat şehirlerde ve birtakım büyük kasabalarda eski iktisadi menfaatler

yıkılmışsa da yenileri vücut bulmamıştır. Bulanlar da Türkten gayri herkesin işine yaramıştır.'

Tüm sorunlara ve 2. Dünya Savaşı'nın yokluk ortamına rağmen 1950'lere gelindiğinde sadece Sümerbank'ın işlettiği ya da kurduğu bazı sanayi işletmeleri şunlardı; Karabük Demir-Çelik Fabrikaları, İzmit Selüloz Sanayi Müesseseleri, Sivas ve Ankara Çimento Fabrikaları, Kütahya Keramik Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası, İzmit Klor ve Südkostik Fabrikaları, Defterdar, Hereke, Bünyan Fabrikaları, Isparta Yün İpliği Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası, Bakırköy Fabrikası, Kayseri Bez Fabrikası, Ereğli Bez Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Malatya Bez Fabrikası...

Uygarlık ve Çağdaş Bir Yaşam İçin Ulusal Strateji

İşletmelerinin gittiği her yerde yeni bir yaşam filizleniyordu. İşçiler oranın halkından seçilir, yetiştirilir gerekirse okutulur ve sadece kendisi için değil özel sektör de dâhil tüm Türkiye için kalifiye işgücü sağlanırdı. Bugün işadamlarının pek çoğu dolaylı ya da doğrudan işte bu işletmelerden yetişmiştir.

Türkiye'de işletmelerde çalışmaya başlayan köylülerden 'işçi sınıfı' oluşumunda da Cumhuriyetin ilk tesislerinin çok öncü ve önemli rolü vardır.

Sümerbank, Kardemir örneklerinde görüldüğü gibi, birçok yerde bir fabrikadan koca bir şehir doğmuştur.

Sümerbank, yörede okullar kurmuş ya da kurulmasına destek olmuştur. İlk kütüphaneler, hastaneler Sümerbank işletmelerinin desteği ve önderliğinde

kurulmuştur. Düzgün yollara gene bu işletmelerin katkısı ile kavuşulmuş, Sümerspor kulüpleri kurulmuştur. Sümerbank lojmanları gelişigüzel yapılmış inşaatlar değildir. Bilinçli mimari yapılar üretilmişti. Bununla ilgili Kayseri Erciyes Üniversitesi Araştırma Görevlisi Burak Aslıskender Sümerbank Kayseri yerleşkesi için şu yorumlarda bulunuyor;

“Türkiye’nin ilk toplu konut uygulaması olan lojmanlar, aralarında açık toplanma mekânları oluşturacak şekilde konumlandırılmış; tüm binalarda “çağdaşlık” ve işlev ön planda olmasına rağmen, kullanıcısının yerel kimliği ve ihtiyaçları ihmal edilmemiştir. Türk modernleşmesinin abidemi bir örneği olan Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, 1930’lardan günümüze çok şeyin değişmesine rağmen, bugün bile yapıldığı ilk günkü ‘modern’liğini koruyarak ayakta durmaktadır. 1999 yılında Erciyes Üniversitesi’ne devredilen yerleşke, 1930’lar Türkiye’sinden, bugün ve hatta daha ilerisini görebilen bir düşüncenin ürünü olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. ‘Modern’ dünyanın yaşam kılavuzu, ürettiği yeni çağdaşlık tanımlaması ve yeniden yarattığı Kayseri ile evrensel hedeflerini çevresiyle paylaşırken, zamana ve kendisini yaratan düşünceyi tüketen her türlü oluşuma inat yaşamını devam ettirmektedir.”

Dışa Bağımlılıkla Nereye Kadar?

Ancak, ne yazık ki 1950’lerden sonra durum tersine dönmeye başlamıştır. Bunun nedenleri Selahattin Şanbaşoğlu’nun şu yakınmalarında açıkça görülmektedir;

“1925’de, Kayseri’de uçak fabrikası kuruldu. Buraya Alman Junkers uçakları getirildi. Yapılan çalışma makinalı tüfek yerleştirmek ve bunları harp uçağına tadil etmekte. Ancak daha sonra, 2. Dünya Harbi içinde Tayyare Cemiyeti’nin Etimesgut’taki tesisinde o sıralar yurtdışından kaçmış Polonyalılar PST tipi 7–8 kişilik sivil keşif uçağı yaptılar. Bunlar sonra Danimarka’ya satıldı. Daha önemlisi, dizaynı bize ait, kesik kanatlı, Uğur tipi talim uçaklarının imalatıdır. Bunların motoru İngiliz Havilland’dır. Motor görevi gelir, Çiftlikteki uçak motor fabrikasında işlenir, uçağın montajı Etimesgut’ta yapılırdı. Uçuş tecrübeleri iyi sonuç verdi. Bu fabrika 1951’de Makina Kimya Endüstri’sine intikal etti. Orada 54 uçak yaptık, motorlarını işledik. Bunlardan dördünü törenle, Türk pilotlarıyla uçurarak Ürdün’e gönderdik 1954’de. Gerisini Milli Savunma Bakanlığı’na verdik.

Daha sonra M.S.B artık uçağı ihtiyacı olmadığını, çünkü bunları Amerikan askeri yardımından alacağını bildirerek siparişi kesti. Böylece uçaktan vazgeçerek bu tesislerde kuluçka makinası yapmaya başladık!

1924’de niyet uçak yapmaktı. Devlet Demiryollarının (TCDD), İmalatı Harbiye’nin(Askeri Fabrikalar) ve Tayyare Cemiyeti’nin (Türk Hava Kurumu) elemanları bu işe yöneltildi. Bunların bir kısmı uçak mühendisi olmak üzere yurtdışına gönderildi. 1950’lerde uçakların dizaynını bizim mühendisler yapıyordu. **Heves, gayret ve sonuç vardı. Kısacası, istenseydi her şey yapılabilirdi.”**

Dendiği gibi, hayat ileriye doğru yaşanır, ama geriye doğru anlaşılır.

Özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkiye, çok dar imkânlarla yoktan var etmeye çalışan, bunun için inanç, umut ve ‘milli sevinç’le yola çıkanların ve daha iyi insanlar olmaya çalışanların ülkesiydi.

Ülkemizin pek çok sanayi tesisinde şimdi Mustafa Kemal’in deyişiyle ‘musuki sesleri’ duyulmuyor.

O dönemlerde kurulan ve Türkiye’yi dokuyan Sümerbank gibi pek çok tezgâh artık yok.

Artık üretmeden tüketmeyi uman, ülke gelirlerinin mutlu bir azınlığa yöneltildiği, her bakımdan dışa bağımlı bir durumdayız. Oysa yüksek katma değerli üretim ile refahın artması dışında böylesi bağımlı gelişme arayışları sürdürülebilir değildir ki.

Uygarlık ve çağdaşlık, kendi gücünle halkının refahını artırmak, evrensel teknolojilere katkı yapmak, yapılanlarla övünç duyan, bunlara katkı koyan bir toplum olmaksızın eğer, Cumhuriyetimizin ilk dönemlerini bugün gelişmiş pek çok ülke gibi bizler de iyi incelemeliyiz.

Bugün Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılanlar, kurulanlar hatta ülke toprakları büyük bir iştahla ve tezahüratlarla satılıyor. Oysa satılanlar ülkenin geleceği, önceki kuşaklardan aldığımız ve gelecek kuşaklara bırakmamız gereken miraslar aslında.

Herbirimizin ülkemizin ne zorluklarla örülen ilmeklerini bir bir çözen tezgâhlara karşı hem önceki ve hem de gelecek kuşaklara karşı borcumuz var.

İstenseydi ülkemizin daha hızlı ve planlı kalkınması ve gelişmesi yolunda herşey yapılabilirdi. İçerden ve dışarıdan kimler neden istemedi sorularının yanıtları mutlaka aranmalıdır. Ancak, tekrar, istersek herşeyi yapabiliriz diyebilmenin daha önemli olduğu unutulmadan ve çok geç olmadan...

Kaynaklar:

- Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Prof. Bilsay Kuruç
Paydossuz Bir Yaşam-Selahattin Şanbaşoğlu Anısına-TMMOB Metalurji Müh. Odası Yayını
Kardemir ve Türkiye Demir-Çelik Öyküsü, Mahmut Kiper, Mühendislik-Mimarlık Öyküleri-1, TMMOB Yayınları
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayi Politikaları ve Sümerbank, Mahmut Kiper, Mühendislik Mimarlık Öyküleri-2 TMMOB Yayınları
Çarklardan Çiplere - Türk Tarih Vakfı Yayını
Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü:Sümerbank-Sümerbank AŞ.

**TÜRKİYE'NİN ÜRETİM VE
BİLGİ ÇAĞINDAKİ YERİ VE GELECEĞİ**

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey 1931'de bugünler için ders alınması gereken bir şekilde şöyle diyordu;

“Eğer bir millet üretim hususunda geri ise teknik güçler hususunda ilerlememiş ise, o memleketin dengesini vücuda getirmeyi uluslararası piyasanın düzenleyişine terk etmek o memleketin yıkılışına göz yummak olur. Her sene bilanço açığını milletin öteden beri toplamış ve asırlardan beri biriktirmiş olduğu menkul kıymetlerle ödemek mecburiyetine düşer. Açık, senelerce devam ettiği takdirde memleket dâhilinde mücevherat ve değerli eşyalardan, ev ağırlıklarından başlayarak, nihayet o memleketin şimendiferlerinin, bankalarının, sınaî ve ticari teşebbüslerinin, arazinin ecnebilere geçmesine kadar varabilir.”

Bu söylenenler dikkatle incelendiğinde O yıllarda ne yaptığını bilen ve duruma hâkim bir yönetim anlayışının varlığı görülmektedir. Ve o zamanki yönetim, bu sözlerle ‘üretim hususunda ve teknik güçler hususunda ileri gideceğiz ve bunu uluslararası piyasanın düzenleyişine terk etmeyeceğiz’ demektedir.

Bu sözlerin söylendiği 1930’lu yıllar hatta 1960’lara kadar dünyada, üretim üstünlüğü ile rekabet dönemidir. O dönemlerde, endüstri devriminin temelini oluşturan kitlesel yani büyük üretim ölçekleri hala çok öncelikliydi ve hem ülke refahı ve hem de uluslararası rekabette lokomotif sektörlerde büyük üretim ölçekleri ile üretim yapabilme kapasitesi ve yeteneği çok önemliydi. Nitekim genç Türkiye Cumhuriyeti hem de elinde avucunda bir şey olmadan bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır ve geç kalınmış endüstri devrimini yakalamak

üzere çok önemli mesafeler alınmıştır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki ulusal sanayi ve ekonomi politikalarında öne çıkarılması gereken önemli bazı unsurları bir başka yazıya bırakarak günümüze dönelim.

Günümüzde Değişen Durum

Günümüzde durum değişti. Gelişmiş ekonomiler artık üretim tabanlı değil. Üretimde bildiğimiz sermaye ve emek değerlerinin yanına hem de onlardan çok daha etkili olarak 'bilgi' denilen bir kavram geldi. 'Üretim Değer Zinciri' diye bildiğimiz döngü 'Bilgi Değer Zinciri'ne dönüştü.

Sıkça duyduğumuz, 'yeni ekonomi' ya da 'bilgi tabanlı ekonomi' kavramlarının temelinde 'bilgiye dayalı teknoloji' diye tanımlayabileceğimiz bir olgu çok etkili oluyor.

Ne demektir 'bilgiye dayalı teknoloji'?

Bilginin artan rolü ve bunun sonucu olan global ekonomideki değişim, teknolojinin tanımını da etkilemiştir. Bir mal olarak görülen teknoloji, artık bilgi içeriği ve etkileri bakımından sosyo-ekonomik bir süreç olarak da tanımlanabilmektedir. Teknolojiyi bilgi olarak gören yaklaşıma göre, bilgi karmaşık ve genellikle maliyeti yüksek bir 'diğerlerinden öğrenme' sürecini de içeren, araştırma, teknoloji geliştirme ve inovasyon (ATGI) süreçlerinden elde edilmektedir. Teknoloji transferi de, temel olarak, bu karmaşık ve maliyeti yüksek öğrenme sürecidir

Bu değişimi yalnız üretim süreçlerinde değil, dünyaya dair ne varsa, yaşama dair ne varsa özetle hayatımızın her alanında, her anında görüyoruz. Bilgi odaklı

teknolojik değişimlerden çok fazla etkileniyoruz ve giderek daha da fazla etkileneceğiz. Öyleki, bu gelişmeler insanın doğal adaptasyon sürecinden çok daha hızlı oluyor ve küreselleştirilen dünyada 'bilgiye dayalı teknolojiler'in sonuçları ya da etkileri sınırlı bir bölgeyi değil, tüm ülkeleri hem de hiç ilgisi yokken çok fazla etkileyebiliyor.

Küreselleşme ve Bilgi Toplumu

Gelişmiş dünya ülkelerinde sanayi toplumu yerini bilgi toplumuna terk ederken, enformasyon ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere bazı alanlardaki gelişmeler, ekonomik, sosyal vb. birçok yapılanmada çok hızlı bir değişimi zorlamaktadır. Kimileri tarafından bu değişimin kendisi ya da sonuçları küreselleşme olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşmeyi, emperyalizmin kültür, ekonomi ya da siyaset normunun küresel ölçekte yaygınlık kazanması ve son çözümlemede ulusal sınırların ortaya çıkardığı engel ya da kısıtlamaların kalktığı tek bir dünya sistemi yaratmak olarak tariflemek mümkün.

Bunun siyasi-ideolojik savunuculuğunu da bilim-teknoloji-sanayi alanındaki üstünlükleri tartışmasız ülkeler yapmaktadır.

Bilim ve teknolojinin gelişiminde, başta ABD olmak üzere kimi gelişmiş ülkeler, madalyonun görünen yüzünde insan kopyalamaktan tutun, gen haritasının çıkarılarak ölümsüzlüğe kavuşulması için çaba gösterirken, madalyonun öbür yüzünde dünyanın dört bir yanında su ve gıda yetersizliğinden ölen bebek ve çocukların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Bilinmeyen teknolojiler peşinde trilyonlarca dolar harcanırken, tedavisi bilinen ve maliyeti çok ucuz hastalıklardan milyonlarca insan ölüyor. Yani, kuzey yarım küre gelirlerinin bir kısmını nüfusun çoğunluğunu oluşturan dünyanın güneyi için harcasa, pek çok temel sorun çözülebilecek ama öyle olmuyor. Ve sonuçta geçtiğimiz yüzyıllardan daha farklı ve daha göz önünde bir sömürge ve kolonileşme süreci yaşanıyor. Aynı şekilde, geçmiş savaşlardan daha farklı ve iletişim teknolojilerinin katkısıyla daha göz önünde dünyanın değişik bölgelerinde savaşlar yaşanmaktadır. Teknolojideki gelişmelerin ilk uygulama alanları olan savaş araçlarındaki gelişmelere paralel olarak ve kimi zaman daha düşük kimi zaman daha yüksek yoğunlukta ama çok sayıda insanı öldüren, demokrasi, insan hakları vb. kılıfı altında aslında paylaşım savaşlarına sahne oluyor dünyamız ve Türkiye tam da bu coğrafyanın ortasında bulunuyor ve çok etkileniyor.

Küreselleşme sürecini dokuyan ülkeler, bu sömürge ve kolonileşme sürecindeki üstünlüklerinin de kaynağını oluşturan bilim-teknoloji yetkinliklerini sürdürübilmenin ulusal politikalarına da sahiptirler.

Bir yanda küreselleşme sürerken öte yanda söylenenlerin ya da inandırılmak istenenlerin tersine paradoksal bir biçimde ulusal motifin giderek güç kazandığı siyasi bir süreç dünyaya egemen olmaktadır. Sadece gelişmemiş -ya da bu ülkelerin hoşuna giden tanımlamayla gelişmekte olan ülkeler-, gelişmiş ülkelerin ulusal politikaları sonucu, ulusal politikaların yerini küresel politikaların aldığı savıyla ulusal politika yapmaktan giderek uzaklaşmakta ve idarelerini başka ellere bırakmaktadırlar.

Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin durumuna kısaca bir göz atıp, ülkemizin geleceğini yakından ilgilendiren sorularımızı sıralayalım.

Ülkemizin Durumu

Türkiye endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde bocalamaktadır. Endüstri toplumunda öne çıkan pek çok alanda üretim kültürü edinmiş ancak ne bu alanlarda ne de yeni alan ve teknolojilerde, refahını artırmak ve global rekabet üstünlüğüne sahip bir sanayi yaratabilmek için, Araştırma-Teknoloji Geliştirme-İnovasyon (ATGİ) yeteneğine, altyapısına ve kültürüne sahip olamadığı gibi, bu konuda da toplumsal katılım ve kabul ile oluşturulmuş uzun dönemli bir gelecek vizyonu da oluşturamamıştır.

Giderek rekabet şansları azalan geleneksel sektörlerde bile tasarım, üretim makinaları gibi temel teknolojilerde dışa bağımlıdır ve genel olarak evrensel teknoloji üretimine katkısı da yok denecek kadar azdır.

Tüm bu zayıflıklarımız sürerken, daha vahim bir hata yapılmaktadır. Bilgiye dayalı teknolojilere geçeceğiz diyerek, Cumhuriyet tarihi boyunca yarattığımız tüm birikimler yok edilmektedir.

Üretim tesislerimiz hızla ya kapatılmakta ya da yabancıların eline geçmektedir. Keza, ulusal politikalar için büyük önemi bulunan banka, sigorta vb. destek hizmetleri birikimimiz de.

Oysa bu birikimler şimdiler için elimizdeki değerler olduğu kadar, bilgiye dayalı teknolojilere evrilmemizde de mutlaka kullanmamız gereken varlıklarımızdı.

Çünkü yukarıda sözünü sıkça ettiğimiz ATGİ odaklı gelişmeleri olanaklı kılan ve lineer olmayan modeller olarak adlandırılan yeni sistemlerin bir diğer adı da 'evrimsel süreçlerdir.

Çünkü gelecek için planladığımız yola ancak geçmişten gelen birikimlerin üzerine evrimsel değişimler katarak ulaşabilirsiniz.

Çünkü sahip olduğunuz altyapı, kültür, insan kaynakları, diğer birikimlerinizi bugünden yarına hemen değiştiremezsiniz bu nedenle onları yok saymayın.

Çünkü geleceğinizi onlarla kuracaksınız.

Yukarıda söylenenler bizim öngörülerimiz değil. Bilgi toplumuna geçmiş ülkelerin bu geçişi açıklayan bilim adamlarının söyledikleridir.

Bunların göz ardı edilmesinin sonucu olarak, ekonomisi ve geleceği giderek daha dışa ve sıcak paraya dayalı bir hale geliyor ülkemiz.

Uygulanan bu modelin bugüne kadar başarılı olmuş bir örneği var mı? Bilmiyoruz, ama aksine dair pek çok örnek vermek mümkün.

Bilgi Çağındaki Yerimiz ve Geleceğimiz

Türkiye'nin bilgi çağında yerini ve geleceğini belirleyecek sorulara yanıtlamaya çalışırsak aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

1- Türkiye'nin küreselleşme sürecindeki yeri nedir?

Türkiye, küreselleşme sürecinde, bu süreçten beklentilerin önemli bir bölümünü hem de küreselleşmenin

duayenlerinden daha hızlı uyguladı. Hatta birçok konuda bir toplumsal bilinç ve mutabakat yaratılmasına gerek bile görülmedi. Bırakın kapsamını, olası etkilerini, toplumun, adını bile bilmediği pek çok kanun, uygulama kimi zaman kıra döke yürürlüğe sokuldu. Hükümetler, öğretmeninin gözüne girmek isteyen çocuklar gibi, bu işin mimarlarının beklentilerinin de çok ötesinde işler yaptılar. Aferin aldılar mı bilmiyoruz. Ama bu kadar çaba sonucu bu sürecin önemli bir aktörü olmaları gerekir. Gerçekten böyle midir? Bugün gelinen noktada yerimiz neresidir? Ya da bize biçilen rol(ler) nelerdir?

2- Gelişmelerin tehdit ve fırsatları analiz edilmiş midir? Fırsatlardan yeterince yararlanılmış mıdır?

Hiç kuşkusuz, küreselleşme sürecinin mimarları, kendilerine üstünlük sağlayacak ya da üstünlüklerini koruyacak kural ve uygulamaları tüm dünya için geçerli kılmıştır.

Örneğin, ulusal ürünlerin gümrük duvarları ile korunması artık olanaklı değildir. Ancak, görünürde malların sınır tanımadan serbest ticaretini sağlamak üzere geliştirilen ve genel olarak 'uygunluk değerlendirme' diyebileceğimiz, mal ve hizmet ticaretinin akreditasyonu ve belgelendirilmesi ve teknik harmonizasyon alanındaki küresel uygulamalar, özellikle gelişmiş ülkelerce tam da bunun tersi yani kendi mallarının sınır tanımaksızın hareketinin sağlanması ama yabancı malların sınırlarda takılması amacıyla da uygulanabilmektedir.

Ya da, desteklenebilir unsurlar gene gelişmiş ülkele-
rin üstünlüklerini borçlu olduğu Ar-Ge gibi alanlarla sınırlandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen uygunluk değerlendirme, Ar-Ge vb. unsurların bir kültür haline getirilebilmeleri oldukça uzun uğraş ve zaman ile kapsamlı ulusal politikalar gerektirdiğinden, gelişmekte olan ülkeler için tehdit olarak görülen bu tür yapısal gerekler, şayet bunlarla ilgili ilerlemeler sağlanırsa hem gelişme ve hem de küresel rekabet alanında çok değerli ve önemli fırsatları da bünyesinde barındırmaktadır.

Türkiye burada belirtilen unsurlar başta olmak üzere, küreselleşme ve bilim toplumuna doğru evrilmeye kural ve gerekleri madalyonun farklı yönleriyle yeterince analiz edip, toplumsal mutabakatla ulusal politika ve stratejilerini oluşturmuş ve bunları hayata geçirmiş midir?

3- Dışa bağımlı desteklere ve sıcak para hareketlerine dayanan ekonomik sistem tercihi bilinçli midir? Sürdürülebilir mi?

Yöneticilerimiz, bilgi toplumunda yetkin bir ATGİ alt-yapı ve kültüründen beslenen, ileri teknoloji odaklı ve yüksek katma değerli üretim stratejileri yerine, her konuda dışa bağımlı, sıcak para hareketlerine ve ülke bünyesindeki arazi, tesis vb. mal satışına dayalı bir ekonomik politika benimsemişlerdir. Çalışmadan, evdeki malları satarak günü kurtarmaya benzeyen bu model sürdürülebilir mi? Veya nereye kadar idare eder ve sonuçları ne getirir?

4- Kritik bir jeopolitik konumda bulunan ülkemizin savunma stratejileri de dışa bağımlı teknolojilere dayandırılabilir mi?

Bilindiği gibi, önceleri soğuk savaş, sonraları da yakın bölgemizdeki ve sınırlarımız içindeki sorunlar nedeniyle

savunma harcamalarımız için bütçeden önemli bir pay aktarılmaktadır.

Savunma tedariklerimizde de büyük ölçüde dışarıya ve dış teknolojilere bağımlı durumdayız. Özellikle son olaylarda görülmüştür ki; teknolojiyi satanlar sadece paramızı değil stratejik bilgilerimizi de almakta hatta en gerekli durumlarda parasını verip aldığımız bu teknolojiyi kullanmamızı engellemektedirler. Böylesi sorunları içinde barındıran dış teknolojilere bağlı bir savunma politika, strateji ve tedarik sistemi ile ne kadar sonuç alınabilir?

5- Son olarak yukarıdaki tüm açıklamalarla genel çerçevesini oluşturmaya çalıştığımız en kritik soruyu soralım. Şayet günün birinde küreselleşme sürecinin tüm sorunlarını yaşayan Türkiye, aldığı derslerle ve küreselleşmenin ileri ülkelere sağladığı fırsatları fark ederek sürdürülebilir bir çağdaşlaşma projesi yürütmek isterse, o zaman elinde kalan kullanabileceği altyapı ve olanaklarla böylesi bir dönüşüm gerçekleştirebilir mi?

Çünkü böylesi bir dönüşüm ancak araştırma-teknoloji geliştirme ve inovasyon (ATGİ) yeteneği ve kültürünün sanayi, üniversite, toplum, örgütler, tüm kurumlar vb. her kesimde edinilmesine ve sürekli arttırılmasına dayanmalıdır. Bunun yanı sıra bu dönüşüm buradan beslenen üretim süreci ile yüksek katma değer sağlanarak ülke ve insanların refahının esas alındığı bir döngü ile gerçekleşebilir. İşte asıl, bu kazanımların eldesi ve rekabet üstünlüğü sağlayacak şekilde korunması için küresel araçların kullanılması gereklidir. Tıpkı bazı ülkelerin yaptığı gibi.

Böylesi bir politikanın temel araçları acaba o zaman geldiğinde elimizde kalmış olacak mı? Yoksa tümüyle satıp, savmış mı olacağız.

Yazımıza Mustafa Şeref Bey'den bir alıntı ile başlamıştık, onunla bitirelim. Şöyle diyordu;

“Bu memlekette bir vakitler şimendiferler, bankalar, ticaret, sanayi, milli şirketlerin hisse senetleri, hatta en iyi tarlalar ve şehirler dâhilindeki en iyi emlak Türklerin değil ecnebilerin elinde idi. Bu memleket tarihinde milli iktisat namıyla hiçbir kavram kavrayamamıştır. Milli iktisattan bahsetmek bir zamanlar bir kabahat, bir zamanlar da bir bilmecedan bahsetmek gibi bir şeydi.”

Umarız biz de yakın bir gelecekte aynen bir zamanlar diye anlatırız, bu soruların şimdiki cevaplarını...

**19 YÜZYILDA SANAYİ ÜRETİMİ
VE OSMANLI**

Biz Dahi Geç Kalmışız.

Osmanlı Padişahı Fransa'nın Sanayi Fuarına Gidiyor

Osmanlı İmparatorluğu'nda hükümdarlar düzeyinde yapılan ilk ve tek yurt dışı ziyareti, 1867 yılında gerçekleşen Abdülaziz'in Avrupa seyahatidir. Tanzimat ve Kırım Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nu Batı'ya yaklaştırmıştır. Fransa kralı III. Napolyon "zat-ı şahanelerini" Paris'te yapılacak Sanayi Fuarı'na davet eder. Sultan Abdülaziz ağabeyi Abdülmecit'in aksine alaturka zevkleri olan bir padişahdır; pehlivanlarla güreş tutmayı, horoz, koç ve deve dövüştürmeyi sever, asabidir, sarayda takke ve entariyle dolaşır, protokolden ve merasimden hiç hoşlanmaz. Ancak batılılaşma trenine binilmiştir ve borçlar batı ülkelerinden alınmaktadır; Reşit Paşa'dan sonra İmparatorluğun idaresini devralan Ali ve Fuat Paşalar önce Abdülaziz'in annesi Pertevniyal sultanı sonra da Abdülaziz'i bu seyahate çıkmaya ikna ederler. "Sultaniye" yatıyla Fransa'nın Tulon limanına kadar denizden gidilecek, oradan Paris'e geçilecek, ardından Londra, Belçika ve Viyana ziyaret edilecek, Tuna nehri yoluyla memlekete avdet edilecektir. Görünür sebep olarak görgü ve bilgileri artsın diye, esas sebep olarak da padişah memlekette yok iken kimsenin aklına iktidarı değiştirmek gelmesin diye veliaht Murat efendi (V. Murat) ve Şehzadeler Yusuf İzzettin (sonradan veliaht) ve Abdülhamit (II. Abdülhamit) efendiler de yolculuğa katılırlar. Kafilе 21 Haziran 1867 günü Sultaniye ve Pertevniyale adlı iki yatla denize açılır.

1867 Paris Uluslararası Sanayi Fuarı

1867 Paris Uluslararası Sanayi Fuarı, yükselen 19.yüzyıl kapitalizminin ideolojik bir gövde gösterisidir.

Fuar alanının düzenlenmesi ve ürünlerin sergileneceği binaların yapılması iki seneye yakın sürer ve inşaatta 25.000 işçi çalışır. 5 milyon amerikan dolarına (altın) yakın bir harcama yapılır. (O tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun yıllık bütçe gelirleri 15-20 milyon lira arasında değişmektedir ve bir Osmanlı lirası iki Amerikan doları civarındadır.) Dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen 50.000 katılımcı firma ile başlayan fuar açık kaldığı 7 ay boyunca 10 milyon kişi tarafından ziyaret edilecektir. Osmanlı pavyonu bir Fransız mimarı tarafından, oryantalist imitasyon stiliyle, biraz da Simbad masallarından etkilenen bir mimari ile yapılır; binanın içine bir de Türk hamamı yerleştirilmiştir.

Osmanlı Pavyonunda Sanayi Ürünü Yok!

Batılı gelişmiş ülkelerin pavyonlarında çeşitli sanayi ürünleri ve o dönemin ileri teknoloji ürünleri sergilenirken, Osmanlı pavyonunda fındık, fıstık, ceviz, üzüm, incir, halı, tiftik, yün ve muhtelif dokumalar gibi geleneksel ihraç ürünleri bulunmaktadır.

Tarım'dan Sanayileşmeye Uzanan Avrupa

19. yüzyıl Kıta Avrupa'sında, soyluların 18. yüzyıla kadar kontrol ettikleri toplumsal sosyal mobilitenin dinamikleri değişmiş ve "herkes yerini bilsin ekonomisi" çoktan bitmiştir. Güç, statü sahibinden para sahibine geçmiştir. Buluşlar ve sanayi üretimi birbirini tetiklemiş, inovasyonlar servet kazandırmıştır. Toprağa bağlı olarak azla yetinen ve prensipte senyörden izinsiz yer değiştiremeyen köylü, fakirlikten ve açlıktan kaçarak veya göç ederek, eskiden şehir duvarları içinde sınırlı ti-

caret yapan küçük burjuva sanayici ve tüccara, işçi ve müşteri olmuştur. Şehirlerin gelişmesiyle ticaret ve imalat da gelişir, tarımın önemi nispi olarak azalmaya başlar. Toprağa yakın bir pozisyonu olan soylu takımı toplumda fuzuli bir yer işgal eder hale gelmiştir ve toplumsal ilişkileri can havliyle sınırlamaya çalışmaktadır. Fransız İhtilali bu sınırlamalara son noktayı koyar ve sosyal mobilité artışına yasal bir altyapı oluşturur. 1800 yılında Fransa’da kırsal nüfus toplam nüfusun %75 ini oluştururken 1880 e gelindiğinde bu oran %47 ye düşmüştür. Aynı süreci Fransa’dan önce ama ihtilalsiz yaşayan İngiltere’de ise 1800’de %35 olan kırsal nüfus 1875’de %12’ye geriler. Napolyon savaşları da Kıta Avrupa’sındaki son feodal kalıntıları silip süpürmüştür.

Osmanlı’da Değişim Yavaş

Tanzimat’a kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda ise üretim ilişkileri çok yavaş değişmektedir. Sosyal mobilité çok düşüktür, sadece savaş sonucunda kazanılan ve kaybedilen topraklar kayda değer göç hareketleri doğurmaktadır, dikine sosyal hareketlilik ise saray ve çevresine sıkışmıştır. Ekonomi devletin direk veya dolaylı kontrolündedir. Üretim tekeli loncalardadır ve loncalar kontrollü bir oligopol piyasası oluşturmaktadırlar. Piyasaya girecek ve çıkacak üreticiler, fiyatlar, hammadde satın alma kaynakları kolektif kararlarla belirlenmektedir; rekabete sadece “ustalık” yani bugünkü know-how alanında müsaade edilmektedir. Bu alanda son karar mercileri olan lonca eminleri devlet mekanizmasına çok yakın kişilerdir. İthalat ve ihracat ise devlet tarafından “yed’i vahit” prensipleri dâhilinde dağıtılan ticaret imtiyazları ile yapılmaktadır. İthal ve ihraç edilecek mal-

ların cinsi ve fiyatları devlet tarafından kontrol edilmektedir. Dâhili ticaretle, eyaletler arasında yapılan ticaretten alınan vergiler nedeniyle ülke sınırları içinde bile “laissez faire, laissez passer” prensiplerinden uzak bir noktada bulunmaktadır. Ürün arz veya talebindeki herhangi bir değişik sonucu “Payitaht”ta çıkacak bir kıtlık veya pahalılıktan özellikle çekinilmekte, den- gelerin korunmasına özen gösterilmektedir.

Avrupa’da Gelişen Endüstri ve Üretim

19. yüzyılın temel sanayi hammaddeleri buhar, kok kömürü, demir ve çeliktir. Elektrik kullanımından çok daha önceleri Batı Avrupa şehirleri kömürden çıkan gazla aydınlanmakta, kalan kok kömürü de çelik üre- timinde kullanılmaktadır. Ulaşım, yapı-konstrüksiyon, tarım gibi sektörler büyük miktarlarda demir çelik tü- ketmeye başlarlar. 1860 yılında sadece Fransa’da 120.000 mekanik biçer-döver makinesi çalışmaktadır. Aynı yıllarda İngiltere’de 4,5 milyon ton, Fransa’da da 1,2 milyon ton demir üretilmektedir. İngiltere’nin kömür üretimi 80 milyon ton, Almanya’nınki 17 milyon ton, Amerika’nınki 15 milyon tondur. Paris Fuarı’nın ya- pıldığı 1867 yılında Fransa’da 8.500 km demir yolu mev- cuttur ve 500 civarında sanayi tipi yüksek demir döküm fırını çalışmaktadır; aynı yıllarda İngiltere’de döşenmiş demir yolu 14.500 km., Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde ise 500 km.dir. Endüstri üretimi 1865 ile 1875 arasındaki 10 senelik dönemde İngiltere’de %22, Fran- sa’da %6, Almanya’da %38, ABD’de %33 artmıştır. Ba- tının endüstrileşme sürecinde demir-çelik ve kömürün önemi 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürecektir. Pay- laşım savaşları sonucunda Fransa ve Almanya arasında

sürekli değişen sınırlar nedeniyle birbirinden ayrı düşen demir-çelik sanayi ve kömür madenlerini bir arada tutabilmek için 1951 yılında, daha sonraları Avrupa Birliği'ne dönüşecek olan Avrupa Kömür-Çelik topluluğu kurulacaktır.

Osmanlı'da Askeri Amaçlı Demir Üretimi

19 yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda demir üretiminin çok büyük kısmı askeri amaçlıdır. İstanbul'un Tophane'de geleneksel yöntemlerle yılda 300 civarında top dökülebilen bir tesis, İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde de çok miktarda küçük çaplı tophane vardır. 1843 yılında Dadyan kardeşlerce Zeytinburnu'nda var olan bir dökümhane modernleştirilmiş ve Tophane'nin işlevi yavaş yavaş bu tesislere kaydırılmıştır, ayrıca bu tesisten çıkan ürünler tersanelerde gemi yapımında kullanılmıştır. Ancak sivil amaçlı demir ve çelik talebi azdır ve sanayi oluşmasına yetmemektedir, ihtiyaç artizanal döküm tesisleri tarafından karşılanmaktadır. 1868 yılında bunlar Dökümcüler Şirketi çatısı altında toplanmışlardır. 19.yüzyılın sonlarına doğru nispeten canlanacak olan sivil demir çelik talebi ithalatla karşılanacaktır. Türkiye'de demir çelik üretimi 1932 yılında MKE Kırıkkale, 1937 yılında da Karabük'te kurulacak yüksek fırınlarla canlanacaktır; yüz senelik fark yine Cumhuriyet tarafından kapatılacaktır.

Osmanlı'nın Sanayi Fuarı Seyahati

Osmanlı kafilesi Tulon şehrine vardığında gösterişli bir şekilde karşılanır. İstanbul Şehremini Ömer Faiz Efendi seyahat boyunca notlar almış, daha sonraları

bunları düzenleyerek bir “Ruzname” yazmıştır. Ömer Faiz Efendi’ye göre Osmanlıların Tulon şehrine indiklerinde dikkatlerini çeken ilk özellik karşılamaya gelenler arasındaki kadın bolluğudur; daha sonraları bütün seyahat boyunca kadınların toplumsal hayattaki görünürlüğü Osmanlıların ilgi odağı olacaktır. Tulon’dan itibaren Abdülaziz’i yoğun bir merasim ve teşrifat programı beklemektedir. Velihaht Murat Efendi batılı tarzda yetişmiş, Fransızca okuyup yazabilen, batı tipi dans ve müzikten anlayan bir kişi olarak doğulu oryantalist entelektüelin prototipidir. Amcasının sıkılgan ve asabi tabiatını bilen Murat Efendi, seyahatini “amcam şimdi bir ters hareket yapacak, adamlara rezil olacağız” evhamıyla geçirir; o günden günümüze dek sürecek olan “adamlar bizi yanlış tanıyacak” saplantısının temeli Murat Efendi ile atılmış sayılabilir.

Yine seyahatin sonlarına doğru Abdülaziz’in oğlu Yusuf İzzettin Efendi’ye söylediği “bak görüyorsun, bir lisan bir insan demek, muhakkak bir lisan öğren” sözü Türk milletinin neredeyse bir buçuk asırdan beri devam eden yabancı dil öğrenme aşkının başlangıcı olacaktır.

Tulon’dan trenle Paris’e geçilir. Talihsiz karşılaşmalar olmasın diye Fransız hükümeti Jön Türkleri daha evvel Fransa’dan uzaklaştırmıştır. Ziya (Paşa), Namık Kemal, Ağâh ve Ali Suavi Londra’ya yollanmıştır. Paris’in ve sanayi fuarının ihtişamı kafiledekileri iyice şaşırtır.

Osmanlı Sanayinin İlerlemesi Karşısında Hayrete Düşer

Ömer Faiz Efendi “Ruzname”de “Sanayinin ilerlemesi karşısında hayrette kaldık. Aziz dostum Halimi Efendi

ile nemli gözlerimizi sildik” diye yazacaktır. Fransa’dan sonra ziyaret edilen İngiltere’de Londra’nın arka sokaklarındaki sefalet gözden kaçmasa da İngiliz sanayinin ezici üstünlüğü yüreklere korku salar. Portsmouth’ta İngiliz donamasının tatbikatı izlenir. Ardından Belçika ve Viyana ziyaret edilir, yol üzerinde Koblenz ve Peşte’de mola verilip temaslarda bulunulur. Yola çıkmadan Batı Avrupa’nın sanayi ve sosyal açıdan gelişmişliği bilinen bir şeydir ama farkın bu kadar açılmış olduğu ancak görerek anlaşılır. “Ruzname”de Ömer Faiz Efendi Osmanlı kafilesindekilerin seyahat boyunca yabancıların latifelerine karşılık verdiklerini, kendi aralarında şakalaştıklarını anlatır; “ belli etmiyorduk ama aslında gerçekler karşısında herkesin içi kan ağlıyordu” diye yazar. Film kopalı çok olmuştur. Dönüş yolunda kimsenin ağzını bıçak açmaz. Seyahate, o zamanın Osmanlı sınır şehri Vidin gözükünce vücudunu sıkkan üniformayı çıkarıp entari ve takkesini giyen Sultan Abdülaziz’in söylediği şu sözler damgasını vuracaktır; “biz dahi geç kalmışız”.

Cumhuriyet İle Başlayan Endüstriyel Üretim

“Biz dahi geç kalmışız” dediğinde 1867 yılıdır. Ve Osmanlı bu denli üst düzeyde ilk defa ziyaret amacıyla yurtdışına açılmıştır. Bu ziyarette batıda görülen ilerleme, Osmanlıda sanayileşme ve kalkınma ataklarını gönüllerden geçirse bile bu düşünce uygulamaya geçiremez.

Aradaki gelişmişlik ve kalkınmışlık farkı ise artmaktadır.

Aradan geçen 47 yıl sonra 1923 'te Genç Cumhuriyet ulusal bir kalkınma bilinci ve üretim anlayışı ile bu açığı kapatmak ve muasır medeniye seviyesinin de üzerine çıkmak için ayağa kalkar.

Geç kalan Osmanlı'dan Genç Cumhuriyete başarılması gereken bir görev daha bırakılmıştır.

İktisaden bir kurtuluş savaşı başlar.

Fabrikalar kurulur, Tezgâhlar işler,

Uzun fabrika bacalarından dumanlar tüter,

Yokluklar içinde karar alınmış,

Ve tüm ülke bir ulusal bilinçle, inançla güvençle

Bugün haraç mezat satılan fabrikaların tezgâhlarında

Üretmeye başlamıştır.

**CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA
‘SANAYİ’NİN MUSİKİ SESLERİ’**

Cumhuriyet kurulur kurulmaz, Osmanlı'nın son 60–70 yılında ekonominin can damarlarını imtiyazlarla ele geçirmiş, demiryolları, liman, su, elektrik, havagazı gibi en can alıcı yerleri işleten yabancılar bu okkalı işleri gene ele geçirmek için her yolu denemeye başladılar. O günün IMF'si olan Rist, Müller ve bunlar gibi sihirbaz maliyecilerin biri geliyor, öbürü gidiyor öneriler birbirini tamamliyordu. İşte, bugünlerle o günlerin yabancı danışmanlık karakterini birbirine karıştırmamıza yol açacak o günlerin danışmanlarından seçme tavsiyeler;

“Osmanlı borçlarını ödemekte gecikiyorsunuz. Ne edip, yapıp uluslararası sermaye çevrelerinden ‘kredibiliteyi’ sağlamlaştırmaktan başka çare yoktur. Bunun yolu ise, başka işlerden çok, dış ticarete öncelik vermekten geçer. Demiryolu ve sanayi yatırımlarına girmeyin. Bunlar çok yanlış ve maliyetli işlerdir...”

Oysa o günlerin genç Cumhuriyeti bu önerilerin tam tersini yapmaya karardır. İlk yılların sloganı ‘bir karış daha demiryolu’ dur. Daha 1924’ün Mayıs’ında Mustafa Kemal yabancı danışmanların söylediklerinin aksine şöyle demektedir;

‘Memlekette her vasıta ile bir karış fazla şimendifer (demiryolu lokomotifi) vücuda getirmek, fakat vaziyet ne olursa olsun bir gün geri kalmamak düsturu milletin hakiki ihtiyacına tamamen uygundur.

Her Fabrika Ulusal Sevinci Arttırıyor

Sanayi hareketine başlanacaktır ama bu iş için önemli bir para gerekmektedir ve savaşlardan bitkin çıkmış Cumhuriyetin parası, gelişmiş ülkelerin de kredi

vermeye hiç niyetleri yoktur. İsmet Paşa durumu şöyle açıklamaktadır;

“Memleketi sanayileştirmek programının olabildiğince hızla başarılması, sanayide ileri memleketlerin, bu hususta geri kalmış memleketlerin bu yoldaki hareketlerini iyi bir gözle görmemeleri bakımından, bilhassa önemli bir mesele halini almıştır.”

Ancak Cumhuriyet İdaresi karardır; ülkeyi gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarmak, halkını da çağdaş yaşam olanakları ile tanıştırmak gereklidir. Bunun da bugün olduğu gibi o gün de tek bir yolu vardır; gelişmiş ülkelerin yaptıklarını inceleyip, ülkenin kendi özgün koşullarına ve şartlarına göre en ileri sanayi ve üretim tesislerinin kurulması.

Ve yeni Cumhuriyet idaresi bilmektedir ki; İşte ancak bu yolla refah artar ve halk ileri yaşam olanaklarıyla tanışır. Bundan başka sürdürülebilir bir model yoktur. Yüzyıllar boyunca mütevazı yaşam koşullarına alışmış halkın, çocuklarını savaşa göndermeden yetiştirip büyütme dışında pek bir talebi olmasa da, ancak onlarla birlikte, tüm ülkede yaratılacak inanç, güven ve coşkuyla pek zorlu bu uygarlığı yakalama, çağdaşlaşma mücadelesi kazanılabilir. Mücadele başlamalıdır. Bu da ülke topraklarının kurtarılması gibi gene topyekün bir mücadele olacaktır ama bu seferki bir kalkınma mücadelesidir, bu savaş ülkenin fakir ve yoksul halkının makûs kaderinin değiştirilmesi içindir.

Nitekim Mustafa Kemal'in Sümerbank Merinos Fabrikası açılışında söylediği gibi her fabrika milli sevinci artırmaktadır. Çünkü bu tesisler sadece üretmekle, milli ekonomiyi kalkındırmakla kalmamakta, yöreyi de

baştanbaşa değiştirmekte, çağdaşlaşmanın öncüleri olmaktadır.

Sanayinin Musiki Sesleri...

25 Ağustos 1935’de coşkulu bir halk katılımıyla temeli atılan Sümerbank Nazilli Basma Sanayi inşaatında 4000 işçi çalışmış ve 9 Ekim 1937’de Mustafa Kemal’in katılımıyla işletmeye açılmıştır. Genç Cumhuriyetin en tepedeki insanından çocuğuna kadar sanayiye ve üretime nasıl baktığını, gelişmelerden nasıl büyük kıvanç ve coşku duyduğunu bu açılış öyküsü çok güzel yansıtmaktadır.

Bu açılış; Türk Tarihi Vakfı yayını olan ‘Çarklardan Çiplere’ isimli kitapta yer alan liseli gençlerin çalışmasından derlenen bir öyküde o günün tanığı Kemal Zeki Gençosman’ın ağzından şöyle aktarılmıştır;

‘Fabrikanın yöneticileri Atatürk’ü daha sitenin giriş yerinde karşıladılar. Gördüğü herşey O’nu sarıyordu, yüz çizgilerinde mutluluk ve kıvanç okunuyordu. Temiz yer, temiz ve güzel insanlar, Menderes bataklığını berekete çeviren, onun kara tılsımını yenen insan iradesinin yeni, yeni, sıra, sıra eserleri... Ellerinde bayraklar, çiçek demetleriyle dizi dizi okul çocukları alkışlarla, şen şarkılarla haykırıyorlardı.

Derken fabrika alanına girildi. Alkışlar, şarkılar, havuzlara dökülen şakrak suların şıptırtıları ve ta kasabadan beri yayılıp gelen davul-zurna sesleri, zeybek naraları.. Gel gör ki fabrikada tıs yok... Bugün hizmete girmesi gereken bu koca fabrika, derin bir sessizliğe gömülmüş, sanki uyanılmaz bir uykuya dalmıştı. Fabrikanın müdürü, nazik bir evsahipliğiyle öne düştü. Bir

yoldan, bir holden geçildi. Fabrikanın tam 480 büyük tezgâhının, yere diz çökmüş birer dev gibi sıra sıra dizildikleri düz, geniş tepeden aldığı ışıkla aydınlık, temiz atölyeler uzayıp gidiyordu. Herkes yerli yerinde, makinesinin başındaydı. Ev sahipleri Atatürk'ü, bütün tezgâhları ve başlarındakileri, her yeri gören, yüksekçe bir tepeye buyur ettiler. Buradan bakılınca fabrika; takımların, bölüklerin, taburların geçiş töreni için sıralanıp yerlerini aldıkları bir geniş alana benziyordu ve bir karar-gâh alanındaymışçasına burada bir komut bekleniyordu. Beklenen komut duyulmadı, ama Atatürk'ün arkasında duran müdürün bir ilgiliye sessiz bir işaret verdiği görüldü.

İşte o zaman, o anda bin başlı dev, korkunç bir kükreyiş, bir kuduruşla, birden harekete geldi. Müdürün verdiği o işaretle tüm motorlar, tezgâhlar birden coşmuş, kudurmuşlardı. Şimdi Menderes göklerine yükselen, Menteşe dağlarına kadar vuran, bu toprakların tarih boyunca kaç kez duyduğu yer depremi gürültülerini, yıldırım uğultularını andıran bir devler titreyişi havayı hem sarmış, hem sarsmıştı.

Atatürk böylesini beklemiyor olmalıydı. O'nu oraya çıkardıkları zaman belki, etrafı görmesini, belki fabrika halkına birşeyler söylemesini istediklerini düşünmüş olabilirdi. Ama öyle olmayıp da ayağının altındaki dünya ve etrafını saran hava birden harekete geçince, önce hatta biraz şaşırır gibi oldu; ne yapacağını bilemedi de denilebilir. Önce biraz durakladı, yanındakilere birşeyler soracakmış gibi davrandı. Ama işte o anda, belki kendi bile farkında olmadan, ağzından şu sözler döküldü;

“İşte, bu bir musikidir.”

Üretimin, sanayinin önemini hem de sanatlaştırarak pek az söz bu denli özlü ve güzel anlatabilmiştir....

Köylülerden İşçi Sınıfına Doğru...

Evet, İşletmelerinin gittiği her yerde yeni bir yaşam filizleniyordu. İşçiler oranın halkından seçilir, yetiştirilir gerekirse okutulur ve sadece o tesis için değil özel sektör de dâhil tüm Türkiye için kalifiye işgücü sağlanırdı. Bugün işadamlarının pek çoğu dolaylı ya da doğrudan işte bu işletmelerden yetişmiştir.

Türkiye’de işletmelerde çalışmaya başlayan köylülerden ‘işçi sınıfı’ oluşumunda da Cumhuriyetin ilk tesislerinin çok öncü ve önemli rolü vardır. Ülke kalkınmasının coşkusuyla, bu kalkınmanın anahtarı olan üretim tesislerinde görev yapmanın hevesi, kıvancı ve sorumluluğu o dönemlerdeki kalkınma hamlesinde çok etkili olmuştur. En üst yöneticiden, düz işçiye kadar üstün görev bilinci, çalışma azmi ve inançlarla olmazlar olmuş, Cumhuriyetimizin tuğlaları birbiri üstüne konmuştur.

İlk dönemlerde, köylülerden işçi oluşturma çabalarını ve onların da bu üretim ve kalkınma seferberliğine nasıl bir heves ve çabayla katıldıklarını gene bir öyküyle aktaralım.

Genç Cumhuriyet’in o ilk dönemlerinde hangi niyet ve heveslerle nelerin başarıldığını, üretmeyi sevmeye memleket sevmenin nasıl eş anlamlı olduğunu, aynı ışığın kimilerine aydınlık verirken kimilerini nasıl kör edebileceğini bilmem Karabük Demir Çelik Fabrikaları (KARDEMİR) Eski Ustabaşlarından Hakkı Yardibi’nden daha güzel kim anlatabilir.

Sözünü ettiğim, “Çarklardan Chip'lere” isimli kitap-taki Aydın Engin'in KARDEMİR öyküsünde yer verdiği bu söyleşide, KARDEMİR'in temel atma töreni (3 Nisan 1937) için kurulan derme çatma şantiye binasının in-şaatında işbaşı yapıp aralıksız 45 yıl çalıştıktan sonra Kuvvet Santralı Ustabaşılığından Emekli Hakkı Usta söyle diyor;

“..... Şu Keltepe'den aşağıya, buraya yürüye- rek geldim. Baktım bu civarın köylüleri toplan- mış bir yere doğru gidiyorlar. Biz de fabrika kurulacak diye duymuşuz ya, onların ardına ta- kıldım. Soğanlı Suyu'nun oraya vardık, Uşaklı Eyüp Bey diye bir adam kırın ortasına bir masa, bir iskemle kondurmuş, oturuyor. 'Çocuk gel buraya' diye çağırırdı. Sordu, 'Çalışır mısın?' Dedim, 'Çalışırım efendim.' Başladık işe. Geleni alıyorlar biliyor musun? İşçi yok. Sinek, sivri- sinek kırıyor milleti. Isıcak kavuruyor. Gelen bir bakıyor şöyle. Bir on beş gün çalışıyor. Bı- rakıyor gidiyor. Dayanması zor senin anlaya- cağın. Ben dayandım.

Yazıyı Öğrenme Çabası

.... Baktım düz amele yevmiyesi düşük. 'Haaa, bu iş cahillikten böyle oldu' dedim. Ona sora, buna sora yazıyı öğrenmeye çabalıyorum biliyor musun? Daha fabrika filan kurulmadan, şimdi bu Yenişe- hir dediğimiz yere bir ilk mektep açıldı. Tuttum kaydoldum. Şimdi bak sekiz saat çalışmak, inşa- atta mesai senin anlayacağın; sekiz saat uykuydu, yemekti wır zıvırdı; sekiz saat mektepti ders çalış- maktı filan oluyor. Akşamdan yarı geceye kadar. Biz 17 işçiyiz, köylülerin ufak mektep çocuklarıyla

beraber okuyoruz. Şimdi ben oradan hem de üstün başarıyla bir diploma aldım mı arkadaş!

O zaman anladım ki dünyanın eksenini nedir? Ne kadar eğiktir? 23 derece eğiktir biliyor mu? İngiliz gâvurunun tercümanı da hoca okulda. Adam diyor ki 'Karadeniz'in ortasına bir iğne düşmüş, bunu bul!' Sen şimdi buna imkân yoktur efendim,' dersin. Paraleller, meridyenler filan bir araya getirip karşılaştırdın mı 'gemi aha burada batmış, iğne de aha şurada diyeceksin, elinle koymuş gibi bulacaksın. Ben burada, bu fabrikada yani, öğrendim dünyanın ne olduğunu.

...36 başından 37 sonuna doğru temeller bitti, duvarlar yükseldi epey. Ve efendi iş yürüdü biliyor mu? 1939 senesinde jeneratörü çevirdik biz. Kuvvet santralı cereyan vermeye başladı. Haaa bak, o jeneratörün şalterini basma şerefini Allah bana nasip etti biliyor mu? Çok şanlı şereflidir yani.

Yüksek Fırın ve Memleketin Işığı

...İşte şimdi geldik Yüksek Fırına. Hepsi bir tamam. İsmet Paşa filan gelmiş, yüksek askeriye kumandanları, vekiller filan hep orda. Vali arada kaybolmuş, var sen hesapla artık. Günlerdir vermişiz kuvveti ısınmış yüksek fırın. Derken efendi, bir ışık çaktı ki yüksek fırından...

Ohooo içimiz ışıyor efendi içimiz. Herkes salya sümük ağlıyor biliyor mu? Işık bu, yüreğine de vuruyor, kafanın içine de. Öyle kızıl öyle parlak bir ışık işte. Divriği madeniyle Zonguldak kömürü bu-

luşmuş; Karabük'te düğün dernek kurulmuş, cevher erimiş, akıyor potaya.

*... Bak efendi ben bu fabrikaya 45 yıl hizmet vermişim. 45 yıl ne demek biliyon mu sen? 45 yıl yetişkin adamda ömür demek. 45 yıl. Bir yevmiye cezam yoktur benim 45 yılda. Bir yevmiye ceza alacak bir kusur, bir ihmal yoktur efendi. Neden öyle peki? Bu fabrika bizim gözümüz. Bizim gözümüzün ışığı. O cevherin ışığını bilir misin sen? **1200 derecede erimiş demir cevheri bir ışık saçar efendi. O ışıktır. Memleketin ışığı. İyi bakmazsan kör eder adamı. Erimiş cevhere bakmasını bileceksin. Yoksa kör olursun. Ne demek istediğimi anlıyon mu sen?"***

Hakkı Usta'nın ne demek istediğini anladık mı? Işığa, memleketin ışıklarına doğru bakmasını bildikmi? O gün o koşullarda kurulan, ülke kalkınmasında büyük pay sahibi olan ve hala da olabilecek memleket ışıkları birer birer söndürülürdü.

Göremedik mi? Yoksa kör mü olduk?

İSTİHDAM, ÜRETİM VE ULUSAL BİR ÖZDEN YOKSUN
KİMLİKSİZ EKONOMİK MODEL

Cumhuriyet'in Sanayileşme ve Kalkınma Atağı

Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün önem verdiği hususlardan biri ulusal sanayiye geliştirmektir. İzmir İktisat Kongresi ile bu süreç başlamıştı. Kongrede alınan kararlardan iki tanesi; hammaddeyi yurt içinde yetiştiren veya yetiştirilebilen sanayi dallarının kurulması ve el işçiliğinden ve küçük imalat-tan süratle fabrikaya veya büyük işletmeye geçilmesi şeklindeydi.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra sanayileşmeyi başlatabilmek için önce özel sektörün, gelişmiş teknolojileri transferi gündeme gelmiş, ancak alt yapıda, eğitim yani eğitilmiş personel başta olmak üzere karşılaşılan temel eksiklikler nedeniyle sonuç alınamamış, sanayi ürünlerinin ithaline yönelinmiştir. Daha sonra 1929–1932 yılları arasındaki dönemde ithalatı durdurma, üretime yönelme çabaları gösterilmiş yine plan ve hedefin tam olarak yapılamaması ve başta bu alanda çalışacak uzman kadrosu, alt yapı olanakları sayısal olarak belirlenemediği için sonuç alınamamıştır. Konuya bilinçli yaklaşım devlet ile özel sektörün işbirliğini gündeme getirmiş, özel sektörün devlet tarafından desteklenmesi ile sanayileşme yavaş yavaş başlamıştır. Çimento, şeker, demir-çelik yanında hayvancılığa dayalı merinos gibi sanayi işletmeleri kurulmaya başlamış, üretime geçilmiştir. Yeni savaştan çıkmış on milyon nüfuslu Türk toplumu bu aşamaları hem dışa borçlanmadan hem de Osmanlı döneminden kalan borçları ödeyerek gerçekleştirmiştir.

Özellikle 1930'lu yıllarda ve 1960 sonrasının planlı kalkınma dönemlerinde ülkemizde farklı sektörlerdeki

üretim belli bir düzeye ulaşmış ve Türk ekonomisi üretici olma niteliğini elde etmiştir. Ancak 1980’li yıllardaki dışa açılma politikaları ise ülkemizin ekonomisine farklı bir yön vermiş, ithal ikameci politikalar tamamen rafa kaldırılmıştır. Bu dönemde liberalleşme politikasıyla birlikte toplumumuz adeta yağmur gibi yağın ithal mallarıyla tanışmış ve iç ve dış borçlanma başlamıştır. Bu dönem devlet destekli karma ekonomiden piyasa ekonomisine doğru doludizgin bir geçişin başladığı dönem olmuştur.

Bu dönemin sonrasında ülkemiz ekonomik krizler yaşamış ve günümüzde uygulanan yüksek faiz düşük kur politikası ile istihdam ve üretimden uzaklaşmış ve ülkemiz tam bir rant cennetine dönmüştür.

Planlı Ekonomik Soykırım!

Dünyanın en önemli ekonomistlerinden birio lan ve Uluslararası finans çevrelerinin sömürüleri ile ilgili pek çok çalışması bulunan Prof. Chossudovsky ‘Yoksulluğun Küreselleşmesi’ adlı kitabında, geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelere, nasıl planlı bir şekilde ekonomik soykırım uygulandığını anlatmış ve uluslararası finans kuruluşlarının, bağımsız ülkeleri nasıl vesayetleri altına aldığını belgelemiştir.

Prof. Chossudovsky, IMF ve Dünya Bankası’nın **‘Yapısal Uyum Programı’** adı altında uyguladığı “ekonomik soykırım programının uygulanma evreleri ve ortaya çıkan sonuçlar ülkemizde yaşananlarla büyük bir uyum içerisinde bulunmaktadır. Prof. Chossudovsky çalışmasında ekonomik soykırım süreci, **borçlu olan bir**

ülkenin kredi anlaşmaları ile başlar deyip yerli üretimin çöküşü, kamu mallarının borç ödeme için satılışı ve bankaların el değiştirmesi evrelerine vurgu yapar.

Yine aynı çalışmada “Devletin kamu maliyesi parçalanırken, **yoksulluk yönetimi için acil sosyal yardım fonu devreye sokulur.** Bu bir toplumsal mühendislik yaklaşımıdır. Toplumsal huzursuzluk, minimum maliyetle azaltılmaya çalışılır” denmektedir.

Büyüme Kesintisiz Ama!

Türkiye, 2003 yılı başından boyunca kesintisiz bir şekilde büyüyerek bir rekor kırmıştır. Ancak, ucuz dövizle dayanan ithalatın yarattığı bu büyüme, Türkiye'nin dışında başka ülkelerin üretim ve istihdamını arttırmıştır. Bu durumda ulusal bir ekonomi politikasından söz etmek imkânsızdır. Kurlardaki aşırı düşüş, toplam GSMH'nin ve kişi başına düşen milli gelirin olması gerektiğinden(olduğundan) yüksek hesaplanmasına yol açmıştır.

Milli gelir 2003-2006'yı kapsayan dört yıllık dönemde sabit fiyatlarla sadece %32,7 büyürken, reel kurdaki düşüş nedeniyle, 2002 yılı sonunda 181 milyar dolara ulaşan GSMH 2006 yılında %122'lik artışla 400 milyar dolara ulaşmıştır.

Bu dönemde kur enflasyon kadar artmış olsaydı, 1 dolar 2006 ortalamasında 2,4 YTL olacak ve 399,7 milyar dolara yükselen milli gelir ise 240 milyar dolara inecekti. Kişi başına düşen milli gelir ise 5 bin 500 dolar değil 3 bin 500 dolar olacaktı.

Uygulanan büyüme modeli aslında Türkiye'nin değil, başka ülkelerin üretim ve istihdam artışlarına katkı yapmaktadır. Büyümenin istihdam yaratmaması(yaratamaması) nedeniyle, işsizlik azalmak bir yana daha da artarak kronikleşmiş ve gelir dağılımı daha da bozulmuştur.

Sadece İktisadi Büyüme Yetmedi!

Uygulanan ekonomi politikaları İktisadi büyüme sadece ve sadece GSMH'nın büyümesini ifade eder. Daha basit bir anlatımla bahis edilen şey kişi başına düşen milli gelirdir. Fakat milli gelirin fertler arasında nasıl paylaşıldığı konusunda bilgi vermez. Gerçek olan bir şey varsa son 4,5 yılda kişi başına düşen milli gelir(kâğıt üzerinde) artmıştır. Ancak **iktisadi büyüme performansını iyi olmasına rağmen bu performans neden iktisadi kalkınma ve sosyo-ekonomik gelişmeye yol açmamıştır? Diğer bir ifadeyle kişi başına düşen milli gelir artmasına rağmen vatandaşlarımızın yaşam koşulları iyileşmeyerek neden kötüye gitmiştir?**

Son dönemde gelir dağılımı daha da bozulmuş ve faiz, rant ve kolay kar elde edenlerin milli gelirden aldığı pay artarken, ücretlilerin payı gerilemiş, milletin efendisi köylü ve çiftçi ise yok olmaya yüz tutmuştur. Milli gelirden böylesi bir sıçramaya sahip olan Türkiye bu gelirin paylaşımında ise sınıfta kalmış ve dünyada insani kalkınma endeksinde 92. sırada yer almıştır. Foreign Policy Dergisi Türkiye'nin tüm dünyada bu dengesizliğe sahip en başarısız 92. ülke olduğundan bahisle Kazakistan, Gana ve Ukrayna gibi ülkelere daha geride

kalarak El Salvador ile aynı sırada yer aldığımızı vurgulamıştır.

Borç ve Yapısal Sorunlar Arttı

Son dönemde Türkiye ekonomisini neredeyse tasfiye eden rekor sıcak para hacmi, çok yüksek cari açık, ikiye katlanmış iç-dış borç stoku ve sayısı artmış bir işsizler ordusu ile karşı karşıya bırakarak Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları artmıştır.

Türkiye'nin kamu kesimi iç borçları son 5 yılda (2003 – 2007) 150 milyar YTL'den 256 milyar YTL'ye çıkmıştır. Aynı dönemdeki enflasyon artışının %46,3 olduğunu dikkate alırsak iç borçlarımız reel olarak %17,4 artmıştır.

Kamu kesimi dış borçları ise 2003 – 2007 döneminde 71 milyar dolardan 87 milyar dolara çıkmıştır. Bu döneme ait ABD enflasyonu olan %16'dan bu artışı arındırdığımız zaman dış borçlarımızın reel olarak %6 arttığını söyleyebiliriz.

Türkiye'nin son beş yıldaki GSMH büyümesinin %31 olduğunu hatırlarsak kamu iç ve dış borçlarındaki gelişmelerin pozitif olduğunu ve yönetilebilir olduğunu söylenebilir. Ancak bu gelişme reel bir gelişme olmamıştır.

Dünya Bankası ile IMF kredileri ve IMF direktifleri ile mali yapımızın bilinçli bir şekilde bozulmasına neden olarak kamu yatırımlarının tamamen ortadan kalkması sonucunu doğurmuştur. Her mali yılsonunda bütçemizin faiz dışı fazla vermesi başarı değildir.

Devletin asli görevlerinden olan kamu yatırımlarının ve en önemlisi istihdam yaratmanın ortadan kalkmasına neden olunmuştur. Mevcut konjonktürde bütçenin faiz dışı fazla verilmesi aslında yatırım yapılmaması anlamına gelmektedir. Ekonomik yorumlarda sözü edilen pozitif rakamlar ve gelişmeler bu sistemin bir sonucudur.

2002-2007 döneminde Hong Kong %29, Singapur %27, ABD %12, Fransa %5, Almanya %1, İtalya %0 büyürken Türkiye %31'lik büyümeyi kamu kesimi borçlanması ile değil **özel kesim(reel sektör)** borçlanması ile finanse etmiştir. Bu sürecin sonunda da reel sektör önemli boyutta bir kur riski almıştır.

Cari Açık ve Yabancılaşan Ekonomi

Uygulanan bu ekonomik modelin ortaya çıkardığı üç temel sorun Cari açık ve dış ticaret açığı, Yüksek reel faiz ve Yüksek borçlanmadır.

Kurun düşük olması ve güçlü YTL ithalatı teşvik etmekte ve üretimi, yatırımı ve dolayısıyla istihdamı sürekli olarak düşürmektedir. Günümüzde 35 milyar dolar seviyesine ulaşan cari açık 2000 yılında yalnızca 8 milyar dolar iken aniden ortaya çıkan finansman problemi ve bu problemin çözüm imkânsızlığı o dönemde yaşanan ekonomik krizin en temel nedeni olmuştur. Dolayısıyla konu cari açığın miktarından yani ne kadar olduğundan ziyade mevcut cari açığın finansmanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye bugün bu ağır cari açığı uluslararası piyasalardaki likitle, özelleştirme adı altında yapılan satışlar ve yüksek reel faizlerle finanse etmektedir. Ancak uluslararası piyasalarda ya da Türkiye içinde çeşitli sebep-

lerle oluşabilecek en ufak bir dalgalanma, ekonomimizin kırılganlığını daha da derinleştiren büyük darbelere sebep olmaktadır

Gelişmekte olan ülkeler %5–6 seviyesinde reel faiz öderken ülkemiz dünyanın en yüksek reel faizini (%10) ödemektedir. Bunun sebebi cari açığın finansmanında olası bir riskin oluşmasını engellemektir. Buna bağlı olarak da olay giderek derinleşmekte ve kronikleşmektedir

Cumhuriyet tarihin en büyük borçlanma miktarının yarısına, %70'i yabancı fonların elinde olan borsanın ve neredeyse sigorta şirketlerini de dahil edersek finans sektörünün %60'ının yabancı sermayenin eline geçtiği söylenebilir Bu konjonktürde sıcak paranın bir sebepten dolayı dışarıya çıkmak veya çıkartılmak(!!!) istenmesi halinde keskin bir bıçak sırtında yürüyen ekonominin dengesi kolayca bozulabilir.

Ciddi kırılganlıklar barındıran böyle bir ekonomik yapıda kur riski tekrar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda reel sektör büyük bir risk altına girmiş bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisinin sıcak paranın çıkışından bu denli etkilenecek bir duruma getirilmesi ulusal siyasi iradenin uluslararası finans çevrelerinin taleplerine de çok duyarlı hale gelmesine neden olmuştur.

Ekonominin bugünkü durumu ve gidişat göz önüne alındığında olası bir ekonomik kriz ciddi bir düzeltme yapılmazsa sadece bir zaman meselesi olarak görülmektedir.

ARAştırma-GEliştirmesiz olmaz.

Bilindiği üzere bilimin gelişmesi ve teknoloji üretme kavramları araştırma (AR) geliştirme (GE) sırasını iz-

lemiştir. Bu çalışmalar objektif bir olgu olan bilimin kapsamında sürdürülmektedir. Bazı toplumların geçmişlerinde bu konuda çok fazla yüzyıllarla ifade edilen planlı, gelişmeye katkı sağlayan, refahı getiren üretime yansıyan, istihdam yaratan, ekonomik getirileri olan bir dönem mevcuttur. Bu çalışmalarda daha çok doğa bilimleri, teknoloji üretme ve geliştirme üzerinde durulmuştur.

AR-GE kavramının önce ulusal yarar sonra uluslararası güç anlamına geldiği artık anlaşılmıştır. Bu çerçevede oluşması gereken bilinç; üretilecek ürün hedeflerinin, önce kendi doğal kaynaklarımıza göre belirlenmesi, bu ürünün üstün kaliteli olarak uygun maliyette üretilmesi için gerekli “bilgi, birikim ve teknolojinin araştırılması ve geliştirilmesidir”. Böyle bir düşünce çerçevesinde ulaşılabilecek olan teknoloji egemenliği, ülke kaynağının dışa akmasına engel olacaktır

50 Yılda Açılan Fark

1950’li yıllarda Güney Kore’nin ulusal geliri 150 dolar, Türkiye’de 450 dolardır. 50 yıllık zaman dilimi sonunda Güney Kore’de ulusal gelir 80 kat artarak 12.000 dolara ulaşmış, Türkiye’nin ise 3000 dolar civarında kalmıştır. Böyle bir karşılaştırma yapılırken ortaya çıkan gerçek bu tür bir kalkınmışlığın ve dolayısıyla toplumsal refahın AR-GE sonucu üretilen teknolojinin ekonomik dolayısıyla sosyal kalkınmanın koşulsuz çözümü olduğudur.

Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki ulusal gelir farkının oluşumunda Türkiye’nin ulusal bir bilim ve teknoloji politikası temelinde bir ekonomik kalkınma

hamlesi yaratamayışı etkin rol oynamıştır. Bu gerçek aslında çok bilinen ve İ.Ö. 500'lü yıllarda yani yaklaşık 2500 yıl önce Konfiçyüs tarafından "...ürettiğin ürünü bir kez satarsın kazanırsın ama sende kalmaz, ancak ürününü daha iyi üretme bilgisine sahipsen kazancın bir kez değil sürekli olur..." şeklinde ifade edilmiştir.

Ulusal Ekonomi Politikaları Sürekli Olmalı

Türkiye'nin mevcut ekonomik modeli, istihdam ve üretimin yaratamamasının yanısıra genel olarak ulusal bir kimliğe de sahip değildir. Bu nedenle de ekonomimiz hızla yabancılaşmış ve büyük bir kırılma riski taşımaya başlamıştır. Bunun acilen düzeltilmesi ve sanayimizin de AR-GE temelinde öncelikle kendi ulusal kaynaklarını kullanarak üretim yapan bir niteliğe kavuşturulması büyük bir önem taşımaktadır. Ekonomimizin içinde bulunduğu bu durum ülkemizin siyaseten dayatılan uluslararası politikalar karşısında göstermesi gereken ulusal reflekslerini de ortadan kaldırmaktadır. Tüm bu nedenlerle ülkemiz artık ekonomideki yapısal bozuklukları bir an önce düzeltmelidir. Ulusal ekonomi politikalarını sadece darboğaz yaşanan dönemler için değil sürekli gündeminde tutmalı ve uygulamalarını da sürekli kılmalıdır. Bu anlamda uygulanacak ulusal ekonomi politikalarının birbirini tamamlayıcı adımlar içermesi ve süreklilik taşıması, en az ulusal kimlik taşıması kadar önemlidir.

**ÜRETİM DEĞİL
SAVURGANLIK EKONOMİSİ**

Kaynaklarımızı Verimsiz Kullanıyoruz.

Ülkemizdeki birçok doğal kaynağımız ile kısıtlı olan mali kaynaklarımızın verimli bir şekilde kullanıldığını söylemek zordur. Özellikle verimli kullanılmayan mali kaynaklarımız birçok yeni yatırım için gerekli olan finansmanın ağır yükümlülüklerle uluslararası kredi ve iç ve dış borç yükü ile karşılanmasına neden olmaktadır. Hızla artan iç ve dış borç yükümüz ise tüm kaynaklarımızın planlı ve verimli bir şekilde kullanımına ne denli zorunlu olduğumuzu açıkça ortaya koymaktadır.

Sadece Kurumsal Yapı Sorunu Mu?

Ülkemizde yatırımların planlanmasında ve uygulanmasında görev alan kamu yönetimi kurumsal yapısı politik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkisi altında bulunmaktadır. Bu nedenle de bazı yatırımlar için rasyonel kararlar üretebilmek açısından zafiyetler yaşamaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı kamu yönetimi kurumsal yapısı kaynakların verimsiz kullanımı ve savurganlık açısından en çok üzerinde durulan yapı olmaktadır.

Kamuda uzun dönemdir var olan savurganlık verimsizliğin bir sebebi değil ancak verimsiz, plansız ve sistemsiz bir ortamın sonucudur. Kaynakların verimsiz kullanımının ve savurganlığın sadece bir iyi çalışmayan bir kurumsal yapı sorunu olduğuna dair değerlendirmeler sonuç üzerinden yapılan değerlendirmeler olup eksik kalmaktadır. Çünkü DPT raporlarında sürekli yer almasına rağmen bu konuda ilerleme kaydedilmemiştir. Yatırımların daha rasyonel planlanması ve uygu-

lanması için gerekli olan bütüncül politikalar oluşturamamıştır. Bunda uzun dönemdir birçok alanda ulusal politikalar yerine uluslararası patentli ithal reçete politikaların uygulanması da etkili olmuştur. Bu alanda ulusal politikalar ekseninde kurulması gereken sistemin temel ayakları Üretim Ekonomisi, Planlı Kalkınma, Verimlilik, Etkin Kamusal Denetim olmalıdır.

Ülkemizde uzun yıllardır bir politikasızlık ve bu dört temel unsurun yer almadığı bir sitem(sızlık) mevcuttur. Ekonomik altyapıyı belirleyecek olan bu politika ve unsurlardan yoksun olunması, doğal olarak ülkemizdeki işgücünün nitel özelliklerine ve verimlik anlayışına da etkili olmaktadır. Oluşturulamayan bu sistem, yine kendi norm ve kuralları içerisinde yetiştirdiği işgücü ve yöneticilerle mevcut durumun sürekliliğini sağlamaktadır. Bunun doğal sonuçlarından birkaçı da kaynaklarımızın verimsiz kullanımı ve savurganlık ekonomisinin sürmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum yıllardır uygulanan bu systemsizliğin ve politikasızlığın bir sonucudur. Bu nedenle çözüm bu sonuçları ele alıp bazı yüzeysel düzenlemelerle günü kurtarma anlayışı üzerinden gerçekleştirilemez.

Bu alanda uzun vadeli kalıcı bir çözüm ancak tüm sebeplerin cesaretle ele alınıp radikal politikaların uygulanmasıyla gerçekleşebilir.

TOBB'nin Raporu Var!

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından 2001 yılında "Savurganlık Ekonomisi Araştırması" raporunu yayınlanmıştır. Sorumsuzluk, ihmal ve yolsuzlukların yol açtığı ekonomik kayıpların sıralandığı raporda, son 10 yıldaki toplam kaybın 195 milyar dolar

olduğu belirtilmiştir. Bu rapor, geçmişteki ihmal ve sorumsuzlukların ülkeye nelere mal olduğu hakkında bir fikir vermesi açısından önemli, bir çalışma niteliğindedir. Ülkemizdeki yolsuzlukların hız kesmeden devam edişi bu saptamaların günümüz için de önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Popülist Ekonomi ve Plansızlık

Sorumsuzluk, verimsiz kaynak kullanımı ve savurganlığın yol açtığı kayıplar, popülizmle eş tuttuğumuz bir demokrasi anlayışının karşımıza çıkardığı faturalar olmuştur. Türkiye’de siyasal çıkarların ülke yararlarının önüne geçmesi demek olan popülizm, demokrasinin bir gereği gibi algılanmaktadır.

Popülizm anlayışı en özlü ifadesini yıllar önce “Bize plan değil pilav lazım “ diyen ve bugün “yoksula sadece yardım dağıtma” anlayışına evrilen bir anlayışta bulunmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) getirmek istediği; plan anlayışı; saydam ve disiplinli karar sistemi adım adım terk edilerek kaynak savurganlığı kolaylaştırılmıştır. KİT’lerin yönetimi partilerin tercihlerine, bakanların bireysel kararlarına terk edilmiş ve böylece en verimli olanları da özelleştirme adı altında satılmıştır.

Kamu yatırımlarına ilişkin kararlarda ekonomik fayda ve kamu yararı yerine siyasal ve kişisel çıkarlar öncelik almıştır.

Ekonomimiz çok uzun dönemdir büyük bir savurganlık ve kaynak israfının baskısı altında bulunmaktadır. Diğer taraftan zorunlu hallerde ve üretken yatırımlar için başvurulacak olan borçlanma, kamu

finansmanın başlıca aracı haline getirilmiştir. 1980'lerde başlatılan iç borçlanma politikası bugün ulaştığı 190 milyar dolar'lık toplam kamu net iç borç stoğu ile ekonomik dengeyi tehdit eden bir duruma ulaşmıştır. Uzun dönemdir üretime yönlendirilemeyen bu borçlar artık ancak yeni borçlarla ödenir hale gelmiştir. Bunun yanı sıra bu borçların yıllık faizi 50 milyar YTL ye çıkararak dikkate alınması gereken bir miktar olmuştur.

Yatırım Öncelikleri Daha Bilimsel Belirlenmeli

2001 yılında yayınlanan TOBB raporunda "2000 yılı Programındaki verilere göre halen 1984 öncesinde başlanmış ve henüz bitirilememiş 273 önemli proje var. Bunlar toplam proje tutarının % 22'sini oluşturuyorlar" denmektedir. Yine aynı raporda proje tutarı ile ağırlıklandırarak hesap yapıldığında devam eden projelerin ortalama yaşının 9,3 yıl olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Sınırlı mali kaynağın yaklaşık 5000 adet kamu yatırım projesine bölünmesi ile projelerin tümünün yavaşlaması doğaldır.

Bunun önlenbilmesinin en temel koşulu ise finansman konusuna daha fazla önem verilmesi ve yatırım önceliklerinin daha bilimsel ve ülke çıkarlarına uygun olarak belirlenmesidir.

Su Yatırımları Önemli

Ülkemizdeki teknik ve ekonomik anlamda tüketilebilecek olan yüzey ve yeraltı suyu miktarının toplam 110 milyar m³ olduğu belirlenmiştir. Bu suyun tamamının kullanılabilmesi için mevcut ve geliştirilecek tesisler olarak 730 adet baraj ile 2000'den fazla gölet'in yapıl-

mış olması gerekmektedir. Bu barajlardan 212 adedi işletmede, 88 adedi inşa halindedir. Türkiye'deki su kaynakları ile ilgili projelerin yaklaşık üçte biri gerçekleştirilmiş olup bundan sonra gerçekleştirilmesi gereken projelerin, bugüne kadar gerçekleştirilmiş olanların iki katı mertebesinde olduğu görülmektedir. Bu da bu yatırımlarda planlamadan işletmeye kadar proje ekonomisinin ve verimliliğin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Su kaynakları konusunda VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sorun alanları ve gelinecek nokta şu ana başlıklarla yer almıştır:

— Su kaynaklarının tahsis, kullanım ve yönetimine yönelik yeterli mevzuatın bulunmayışı doğal ve ekonomik kaynakların israfına yol açmaktadır.

— Yatırım Programında yer alan proje paketinin ve bekleyen proje stokunun büyüklüğü göz önüne alındığında, mevcut yatırım imkânları ile tarımsal altyapı ihtiyacının ülke genelinde arzulan düzeyde ve sürede karşılanması mümkün görülmemektedir.

Bu durum, bütçe imkânları çerçevesinde yatırımı sürdürülen projeleri ekonomik olmaktan çıkarmakta, projelerden beklenen faydanın zamanında teminini ve Plan hedeflerini olumsuz etkilemektedir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerinde “Tarımsal politikalar doğrultusunda dengeli ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak tarımsal altyapı yatırımlarının her aşamasında yatırımdan faydalananların her türlü katılımı sağlanacaktır” denmektedir. Buna ilaveten “Mevcut altyapının etkin kullanımı ve yeni yatırımların gerçekleştirilme-

sinde kaynakların rasyonel kullanımını temin edilecektir.” İfadesi yer almaktadır. Bu tespit ve öneriler bundan önceki DPT raporlarında da yer almasına rağmen uygulamaya geçirilmemektedir.

Sulama’da Kaynak İsrafı

Ülke genelinde uzun yıllar ortalaması alındığında sulama sistemlerindeki sulama oranının %65, sulama randımanının ise %45 mertebesinde olduğu görülmektedir. Bunun anlamı ise yapılan yatırımın üçte birinin faydaya dönüştürülmediği, kullanılan suyun ise yarısından fazlasının heba edildiğidir.

Sulama oranı: sulama alanı içindeki sulanan alanın toplam sulama alanına oranı olarak tanımlanır. Sulama randımanı ise sulama şebekesinde bitki tarafından kullanılan su miktarının şebekeye alınan su miktarına oranıdır.

DSİ tarafından geliştirilen 1.921.235 hektarlık toplam sulama alanının 725.069 hektarlık bölümü çeşitli nedenlerle sulanamamaktadır. Bu kapsamda sulama sistemi getirilen araziler içinde toplam sulanmayan arazi oranı %38 olmaktadır.

Suyun verimli kullanılması ve kullanılan sudan en yüksek faydanın sağlanması gün geçtikçe daha önemli duruma gelmektedir. Ancak yaptığımız sulama sistemlerinin performansını belirleyen sulama randımanı değerinin %60 seviyelerinde olması gerekirken %45 mertebesinde yer alması hem mali hem de doğal kaynağımızı yeterince verimli kullanamadığımızı göstermektedir.

Son dönemde bunun farkına varılmış ve DSİ tarafından yeni sulama projelerinde ileri sulama teknolojileri tercih edilmeye başlanmıştır.

Burada sulama sistemi yatırımı örneği, sulamaların hem önemli yatırımlarımızdan olması hem de suyun verimli kullanılması ile ilişkisi nedeniyle seçilmiştir. Ancak ülkemizde havalimanlarından, yol inşaatına ve özellikle belediyelerin İçme suyu temin sistemlerinden arıtma tesisi işletmesine kadar birçok büyük altyapı projelerinde de kaynak israfına rastlamak mümkündür.

Mali Kaynak İsrafı:

Sulama Sistemi Olmasına Rağmen 385.000 Hektarlık Alan Sulan(a)mıyor!

Çok büyük maliyetlerle gerçekleştirilen sulama yatırımlarından beklenen faydanın sağlanması sulama alanı içindeki sulanmayan alanları en aza indirmekle, başka bir ifadeyle sulama oranını artırmakla mümkündür. DSİ tarafından geliştirilen sulama alanının içerisinde sulanmayan alanın sulanmama sebepleri ile ilgili 2006 yılı verilerini incelendiğinde aşağıdaki sonuca ulaşılmaktadır.

Sulama sistemi bulunan ancak sulama yapılmayan arazilerin yarısından fazlasına karşılık gelen 385.000 hektarlık arazi sadece “Yağışların yeterli görülmesi ve su talebinin olmaması, sosyal ve ekonomik sebepler ve su kaynağı yetersizliği ” gibi nedenlerle sulanmamaktadır. Yukarıda belirtilen diğer nedenler bir kenara bırakılırsa bile sadece “yağışların yeterli görülmesi ve su talebinin olmaması” nedeniyle sistem kurulmasına rağmen sulanmayan sulama alanı ise 195.000 hektardır.

Yukarıda sözü edilen 385.000 hektarlık arazinin, sulama sistemi götürülmesine rağmen sulan(a)mama nedenleri, yatırımdan önce görülebilecek cinsten nedenlerdir. Bu nedenle de buraya yapılan sulama yatırımı açıkça bir kaynak israfıdır. Bunun için yatırım yapılacak projelerin ve yatırım önceliklerinin daha rasyonel kriterler kullanılarak tespiti gereklidir. Bunun yanı sıra çiftçide sulu tarım kültürünün geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır.

Doğal Kaynak (Su) İsrافی: Su'yu daha verimli bir şekilde kullanmalıyız.

Sulama sistemlerinde sosyo-politik faktörlerin etkisi ve baskılar nedeniyle israf edilen mali kaynağın yanı sıra sosyo- kültürel ve eğitim eksikliği gibi nedenlerle stratejik bir doğal kaynak olan su da verimli bir şekilde kullanılamamaktadır. Suyun klasik sulama yöntemleriyle ve de bilinçsiz bir şekilde kullanılması su-verim ilişkisinin yüksek bir düzeyde tutulmasını ve kullanılan sudan en yüksek faydanın sağlanmasını engellemektedir.

2006 yılında DSİ'nce işletilen ve devredilen sulamalarda hektarda 10.948 m³ suyun kullanıldığı açıklanmıştır. Yine 2006 yılında sulama randımanının da %43 olarak gerçekleştiği belirtilmiştir. Sulama randımanı aynı zamanda sulama sisteminin performansını da belirlemektedir. Bu değerin %60 seviyesinde olması gerekirken bundan %17 oranında düşük olması hala sistemde iletim ve çiftlik kayıplarının önemli düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan DSİ'nin 2006 yılı Sulama Tesisleri Değerlendirme Raporunda "*Sulama suyu ihtiyacı ve*

kullanılan su miktarına göre ihtiyacın karşılanma oranı 1,3 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre sulamalarda ihtiyaçtan fazla su kullanıldığı tespitini yapmak mümkündür” denmektedir.

Sonuç Yerine

Ülkemizin birçok kaynağı, planlı kalkınma anlayışından uzaklaşılması ve ulusal politikaların dışlanmasıyla israf edilemeye başlanmıştır. Uzun dönemdir süren bu politikanın faturası oldukça yüksek olmaktadır. TOBB tarafından 2001 yılında hazırlanan bir raporda 1991-2001 yılları arasındaki kaybın yaklaşık 195 milyar dolar olduğu belirtilmiştir. Ülkemiz özellikle son dönemde, kurumsal yapılanmasından uygulayacağı politikalara kadar uluslararası alandan gelen taleplere oldukça açık bir yabancılaşma sürecini yaşamaktadır. Bunun yanı sıra planlamadan yatırıma ve işletmeye kadar olan süreçlerde savurganlık ve verimsizlik etkili olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklarda sosyo ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel birçok unsur da etkili rol oynamaktadır. Siyaset kurumunun bu kayıplardaki büyük sorumluluğu ise yadsınamaz.. Ancak bu sorumluluğun siyaset kurumu kadar bu kurumu çıkarları doğrultusunda yönlendiren çevrelerde de aranması gerekmektedir. Ülkemizin tüm kaynakların verimli kullanımı için öncelikle her alanda politika üretme, planlama-uygulama ve denetleme görevi üstlenmiş kurumlarının olabildiğince bağımsız çalışarak görev yapacakları bir sistematik yapıya ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir sistem oluşturulana kadar kaynaklarımızın verimsiz kullanımından oluşacak olan kayıpların giderek artacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu alandaki toplumsal bilinç ve desteğin artması da çözüm için en önemli adımlardan birisi olacaktır.

**GELİŞME STRATEJİLERİNİN ANAHTARI:
ULUSAL SANAYİ VE TEKNOLOJİYLE
ÜRETİM**

Neden Yerli Malı

Sıfırdan başlamak lafının binlerce seneden beri tarih sahnesinde yer alan bir ulus için abartılı olduğu düşünülebilir. Türk ulusu için değildir. Kurtuluş Savaşı esnasında ülke ekonomik olarak bitik durumdadır. Sakarya Muharebesi öncesi askerin bir kısmı sivil elbise giymekte ve geceleri açık havada yatmaktadır. Ankara Hükümetinin kontrol ettiği bölgelerde dokumalık kumaş bulunamaz; evlerden toplanan çarşaflardan askere çadır dikilir.

Askerine üniforma için kumaş bulamayan bir ulus nasıl on beş sene sonra 2. Dünya Savaşı kapıyı çaldığında kendine yeterli bir ekonomi olabildi? Üstelik yapısal engeller çok fazladır; zayıf Osmanlı ekonomisinin temeli olan zanaatkâr takımı tamamen dağılmıştır, savaşın erkek nüfusu azaltması tarım üretimini düşürmüştür. Ayrıca Lozan Antlaşması 1929 yılına kadar gümrük vergisi koymayı yasaklamaktadır.

Yeni idarenin kabulleri basittir. Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde meclisi açarken yaptığı konuşmada “kamu yararını doğrudan ilgilendiren kurum ve teşebbüsleri devletleştireceğiz” demektedir. İlk dönemlerde sosyal reformlara ve alt yapı yatırımlarına, özellikle demiryolu ve şose yol yapımına girilir. 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde benimsenen prensipler itibarıyla sanayide özel sektör odaklı bir kalkınma hedeflenir. 1927 yılında Teşvik-i Sanayi kanunu çıkarılır ve yatırımcılar vergi muafiyetleri ve kredilerle desteklenir. Bankacılık ve ticaret sektörü hızla gelişmiş ve yıllık büyüme hızları yüzde onları bulmuştur. Ancak Cumhuriyet’in genç ekonomisi dış dünyanın rekabetine açıktır ve 1929 yılına gelindi-

ğinde özellikle temel sanayilerde istenilen yere geline-memiştir. İthalat rakamlarının yüzde yetmişi tüketim malları ithalatından oluşmaktadır. 1929 yılında Lozan antlaşmasının dış ticaretle ilgili kısıtlamaları sona erince gümrük duvarları yükseltilir, yabancı şirketlerin imtiyazlarına son verilir. 1930 yılından itibaren aralık ayının ikinci haftası adı daha sonraları Yerli Malı ve Tutum Haftası olarak değiştirilecek olan Milli İktisat Haftası olarak ilan edilir. Kamu bankaları aracılığıyla temel sanayi yatırımlarına girilir, üretim odaklı ekonomi dönemine geçilir. 1980 li yıllara gelene kadar “Yerli Malı “ kullanmak ekonominin temel eksenlerinden biri olacak; ara ve yatırım malları ithal kalemleri içinde en çok yer kaplayan mallar olacaktır.

Küreselleşme Rüzgârları

1980 li yıllarda dünyanın ekonomik düzeni kabuk değiştirmeye başladı. 2. Dünya savaşı sonrasında hızlı şekilde kalkınan batı ülkelerinde sermaye fazlası oluştu. Neo-liberal iktisatçıların kuramlarıyla desteklenen yeni küresel düzen çok kısa bir sürede dünya ekonomisini üretim odaklı bir ekonomiden para eksenli bir ekonomiye taşıdı. Kendimizi bu saldırgan sermayenin baskısı altında “dışa açık büyüme modeli” içinde bulduk.

Klasikleşmiş kabullerimiz, küreselleşmenin kurutucu etkilerine maruz kaldı. Yabancı ürün veya firma ismi kullanarak mallarının Türk sermayesiyle ve Türk işgücüyle üretildiğini saklamaya çalışan firmaların yanına, tamamen yabancı sermaye ve teknolojiyle üretim yapan ancak yerli isimle mallar üreten firmalar katıldı. Adına güvenip yerli malı olmadığından kuşku duymadığımız

malları üreten firmaların çoğunluk hisselerinin yabancı kuruluşların eline geçtiğini öğrenince şaşırıldık.

İhracat rakamlarımız Gayri Safi Milli Hâsılamızın dörtte birine ulaştı. Yerli tabir ettiğimiz sanayimizin önemli bir kısmı yabancı markalara fason üretim yapar oldu. İthalat miktarlarımız ise GSMH'nın yüzde kırkına ulaştı. Hangi sanayinin hangi ara mallarını kullanarak kimin için üretim yaptığı netliğini kaybetti.

Yurtdışından ithal ettiği hammaddeyi, fabrikasında birkaç beyaz yakalının yönetiminde ileri bir teknolojiyle ürüne dönüştüren yabancı sermayeli bir firmanın deposunda yüklemeci olarak yerli işgücünü kullanmasını ve kapısında Türk kamyoncularının iş almak için itişip kışmasını yerli sanayi olarak mı değerlendireceğiz?

Rekabet şanslarını koruyabilmek için üçüncü el makinalarıyla birlikte Mısır'a veya Bulgaristan'a yerleşen tekstilcilerimizi nereye koyacağız?

Fırından aldığımız ekmeğin yapıldığı buğday Arjantin'den, yemek pişirdiğimiz ocağın gazı Rusya'dan, evde boyadığımız ayakkabı İtalya'dan, boyası da Çin'den ithal edilmişse ne yapmamız gerekir?

Yerli bir TV kanalında, tamamen yerli sunucu ve katılımcılarla gerçekleşen bir şov programı için formatından dolayı yurtdışına para ödeniyorsa o programı nasıl tanımlayacağız.

İçinde yüzde elli yerli hammadde bulunan ancak yabancı sermayeli bir yatırım tarafından üretilen mal mı daha iyidir yoksa içinde yüzde yirmi yerli hammadde bulunan ama yerli bir üretici tarafından üretilen ürün mü?

Bunların biri diğerinden daha iyiyse, bunu hangi teraziyle tartacağız?

Tüm bunları başkalarının ulusal üretimimizi balta-lamak üzere argüman üretmesine olanak tanımamak için öncelikle kendimiz ele alarak açıklayacağız

Bütün bunlar “yerli malı” kavramına ulusal üretim anlayışından uzaklaşmadan yeni bir perspektifle bakma zorunluluğu getirmektedir.

Öncelikli ve vazgeçilmez olan ise Ulusal bilim ve teknoloji politikalarımızın ışığında sanayileşme ve ulusal kalkınma yolunda rekabet edebilir yerli üretimimizi arttırmak ve tüketmektir.

Ne Yapmalı

Üretim odaklı ekonomilerin yerini para odaklı ekonomilerin alması konuya farklı açılardan bakma zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir.

400 milyar doların üzerinde borçlu bir ekonomiye sahip olan, borsasında 70-80 milyar dolar yabancı portföy yatırımı bulunan ülkemizde, dar anlamda “yerli malzemeyle üretilmiş ürün” hafiyeliğinin yerini, “ekonominin tümüne ulusal çıkarları koruyacak bir bakışla bakabilmek” almalıdır.

Küreselleşmeyle pompalanan tüketim çılgınlığı sanıldığı gibi ulusal üretimi arttırmamış, bilhassa kısırlaşmasına yol açmıştır. Bunun yerine ithal tüketim mallarında emsalsiz bir artış olmuş ve ihracat miktarının yarısına varan dış ticaret açıkları verilmeye başlanmıştır.

Ancak çözümü kendi içine kapanan bir ekonomik yapıda bulmak günümüz dünyasında gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Gümrük duvarlarını yükselterek ulusal ekonomiyi kollamanın zararlı yan tesirleri, bu korumanın sağlayacağı faydalardan çok daha fazladır. Serbest piyasa ekonomisinde, üretimin özel sektör eliyle yapıldığı sektörlerde gümrük duvarıyla korunmak, halkın daha pahalı ve daha düşük standartta tüketim yapması anlamına gelmektedir. Ülkemize, dövizin en kıt ve kıymetli olduğu devirlerde ithal edilen transistörlü aletlerin ne kadarının takılan düşük kaliteli yerli pillerin akması sonucunda çöpe atıldığının hesabı yapılmış mıdır? Çöpe atılan aletler yerli pil sanayini gümrük duvarlarıyla korumaya değmiş midir?

Standartlar

Ulusal sınırlar içinde üretilecek malların standartlarını belirleyen tedbirler almak, buna bağlı olarak ithal ürünlerinin standartlarını bu sınıra yükseltmek ve haksız rekabeti önlemek mümkündür. “Asılacaksan İngiliz sicimiyle asıl” lafı yüzyıllık bir çabanın ürünüdür. Avrupa Birliği’nin “müktesebat” denilen mevzuatı istenilen sanayi veya hizmet sektörünü korumaya yönelik bir standartlar labirentidir. AB’nin ithalatını istemediği bir malı gümrük oranları müsait bile olsa AB ülkelerine ihraç etmek imkânsızdır. Örneğin gümrük duvarıyla korunmak yerine AB’ye ithalatı yapılacak ürünün biyolojik arıtma tesisine sahip bir fabrikada üretilmiş olma koşulunu getirmek uluslar arası gümrük antlaşmalarına aykırılık oluşturmamakta, ayrıca arıtma sanayine ek bir talep yaratmaktadır. Ülkemizde bu tip ürün standartlarının yaygın olmaması, piyasalarımızın “ihracat fazlası, seri sonu” vb tipinde ihracattan reddedilen kusurlu stocklot ürünlerle ve düşük vasıflı mallarla dolmasına neden

olmakta ve üreticiler nezdinde haksız rekabet yaratmaktadır. Rekabet eşit standartlarda olmalıdır.

Üretim Teşvikleri

Belirlenecek sanayi kollarına orta vadeli üretim teşvikleri uygulanmalıdır. Bu sektörleri seçerken siyasi kriterler değil tarafsız bilimsel kriterler kullanılmalıdır. Geçmişte uygulanan şekliyle teşvik vermenin hırsız-uğursuz takımını teşvik uygulanan sektöre toplanmasına neden olduğu unutulmamalıdır. Balıkçılara ucuz mazot vermek palamut fiyatlarını düşürmemektedir.

Ülkemizde, başlangıçta döviz darboğazını yenmek için teşvik edilen ihracata dayalı büyüme modelinin sonuna gelmiş gözükmektedir. İhracatın içindeki ithal girdi payları gittikçe artmakta, ihracat üretken bir faaliyetten çok merkantil bir faaliyet görünümü almaktadır. Ucuz ithal girdileri yerli sanayileri piyasanın dışına itmekte, ihtacatın yan sanayini oluşturan küçük ve orta boy işletmeler teker teker üretimden çekilmektedir. İhracat bu şekliyle ülkenin dışa bağımlılığını arttırmaktadır.

Bilim-Teknoloji

Yarıştta öne geçen ülkelerin uzun vadeli ulusal bilim ve teknoloji politikaları izledikleri görülmektedir. Ar-Ge çalışmaları kamu ve özel sektörün işbirliğinde yapılmaktadır. Ulusal araştırma kurumlarına çok ciddi fonlar aktarılmakta, bu kurumlar tamamen siyasetin dışında tutulmaktadır. Ekonomik yarıştta geride kalan ülkelere emek-yoğun ve çevre kirletici sanayi sektörleri

bırakılmaktadır. Elektronik sanayinde ileri giden ülke çimento sanayini başından atmaktadır.

Yeni Dünya düzeninde Türkiye gibi ülkelere düşen fason üreticilikte gelecek yoktur. Fason üreticilik ucuz girdilere dayanmaktadır. Mühim olan yüksek teknolojiye dayanan veya markalı ürünler üretmelidir. Çağdaş yarış, eskiyen ve çevre kirletici teknolojileri terk edip yüksek teknolojiyle üretim yapmaktan geçmektedir.

Sonuç

Bütün bu yaklaşımlar yerli malını sadece ürün bazında önemsememizi gerektirmez. Yerli sanayimizi ve üretimimizi ulusal bilim ve teknoloji politikası temelinde geliştirerek rekabet edebilir bir düzey yakalamayı da hep ön planda tutmalıyız. Ancak bu makro politikaları geliştirmeye ve uygulamaya çalışırken 869 barkod numarasıyla başlayan ürünlerin “son üretimleri ülkemizde yapılan ürünler” olduğunu da unutmamak zorundayız. Bu ürünleri kullanmak kısa vadede Türk sanayine, Türk işçisinin istihdamına ve ülke katma değerine katkıda bulunmak olacaktır. Bu tüketim anlayışını ulusal sanayi ve teknoloji politikalarımızı geliştirme gayreti ile birleştirerek yeni kuşaklara aktarmak zorundayız.

YABANCILAŞMA VE KIRILGANLIK
KISIR DÖNGÜSÜ KIRILMALI...
EKONOMİDE SİYASAL KARARLILIK

Türk ekonomisinin kırılganlığı arttıkça yabancılaşıyor, yabancılaştıkça kırılganlığı artıyor. Bu kısır dönünün bilimsel ve teknolojik gelişmeler temelinde üretime dönük ulusal ekonomi politikaları ile en kısa zamanda kırılması gerekiyor. Bunun önde gelen koşulu ise ulusal çıkarları önde tutan bir siyasi kararlılık...

Dünya ekonomisi bir süreden beri, her gün yeni karlarla beslenmek zorunda olan dev fonların cirit attığı bir platforma dönüştü. Petrol fiyatlarının tavan yapmasıyla gittikçe zenginleşen bu fonların yöneticileri her gün yeni bir yüksek performans göstermek zorundalar. Bu amaçla dünyanın en ücra köşelerinde bile paralarını değerlendirecek fırsatlar arıyor, bu amaçlarına ulaşmak için de yerel ekonomilerin üzerindeki olumsuz etkilerini göz ardı ediyorlar. Kendi ölçeklerine göre sıradan büyüklükteki bir plasman lokal ekonomi için sarsıcı bir miktar olabiliyor; geldikleri zaman borsalar tavan yapıyor, çekildikleri zaman çöküş yaşıyor.

Kırılan Zincir

Uluslararası fonların elde ettikleri değer artışları üretilen değerlerin çok üstünde bir elektronik sanallıkta gerçekleştiği için kendi kırılganlık katsayıları da giderek artıyor. Amerika'da başlayan ve dünyaya dalga dalga yayılan Mortgage krizi de bu spekülatif performans zorlamasının bir sonucu olarak gözüküyor. Düşük aylık geliri, ipoteklenecek eve peşin ödeme yapacak birikimi olmayan, daha çok sosyal konut sistemine dâhil edilebilecek "subprime" grubuna akılsızlık boyutunda riske girilerek verilen ev kredilerinin geri dönmemeye

başlaması saadet zincirinin kırılmasına yol açtı. Amerika'da elli seneden beri değer kaybetmeyen konut fiyatları değer kaybetti. Bu kredilerin ipotekleri de tahvile dönüştürülerek dünyadaki yatırım fonlarına satılmış olduğu için, bu değer kaybı küresel bir zincirleme tepkimeye yol açtı. Şu andaki duruma bakılınca ABD ve AB merkez bankalarının likiditeyi arttırmaları da tam yeterli olmamış gözüküyor. Çoğunlukla resmi merkezleri Pasifik veya Atlantik okyanusundaki vergi cenneti küçük ada devletleri olan ama esasında New York, Londra gibi dünyanın finans merkezlerinden yönetilen bu fonların artan kırılganlığı tüm dünya ekonomilerini tehdit ediyor. Sermaye hareketlerinin akışkanlığının elektronik altyapısının gelişmesi ile artması, bir bilgisayar komutu ile dünya çapında bir "ekonomik panik-atak" krizinin yaşanmasını olası kılıyor.

Çifte Kavrulmuş Kırılganlık

Türkiye ekonomisi 30 milyar Amerikan Dolarını aşan cari açığıyla ve borsasında yüzde yetmişi aşan yabancı payıyla kırılgan bir ekonomi görünümü vermektedir. Normal koşullarda dış açığın otomatik olarak tetiklenmesi gereken döviz kuru, YTL'ye uygulanan yüksek faize ve borsaya akan döviz yüzünden düşük seviyede kalmaktadır. Cari açığın yanında yüzde 8-9 civarındaki seyreden enflasyonu da göz önünde bulundurursak, dövizin sabit kalması, hatta düşmesi tamamen sıcak para trafiğiyle ilgilidir. Döviz kurunun artmaması enflasyonun kontrolüne yardımcı olmaktadır ancak bu koşullarda sabit kur "yeni" sıcak para gerektirmektedir. Sıcak para girişi "arttığı" oranda döviz kuru sabit kalacak veya düşecektir.

Son yıllarda kamunun dış borçları azaltılmış buna karşılık yüksek faizli yurt içi borçları artmıştır. İlk bakışta dışa bağımlılığı azaltır gibi gözükse de bu durumun, özel sektörün artan yurt dışı borçlarına bakınca ülke ekonomisine makro açıdan pek fazla değişiklik getirmedeği görülmektedir. Özel sektör yurt dışından ucuz faizli dövizle borçlanıp yurt içindeki yüksek faize yatırım yapmaktadır. İç borçlar arttıkça daha fazla döviz YTL'ye yatırılmakta döviz kuru baskı altında tutulmaktadır. Bu sistemin sonucu bütçeden 50 milyar YTL civarında faiz ödemesi yapılması ve kur riskinin özel sektör üzerine geçmesi olmuştur. Ödenen faiz miktarının yüksekliği nedeniyle yatırım bekleyen birçok proje battal durumdadır. Ülkenin kaynaklarını harekete geçirerek hem dışa bağımlılığı azaltacak hem de bölgenin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısını düzeltecek olan Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) bitirebilmek için yaklaşık 15 milyar YTL gerekmektedir. Bunun senede 3 milyar YTL ayırarak beş senede yapılabileceği göz önünde tutulursa, faiz ödemelerinin ülke gelişimini nasıl aksattığı daha iyi anlaşılabilir.

Dış Ticaret Açığı

Döviz kurunun düşük seviyelerde seyretmesi ise dış ticaret açığının 60 milyar Amerikan Doları'nın üzerine çıkmasına neden olmuştur. Düşük kur ithalatı tetiklemiş ihracatın içindeki ithal girdi payının artmasına neden olmuş, ara mallar ithalatı miktarı ihracat rakamlarını yakalamıştır. Bu durumdan özellikle ihracat ve yerli sanayiye girdi üreten orta ve küçük ölçekli KOBİ'ler olumsuz etkilenmektedir. Sanayi yüksek faiz-sıcak para- düşük kur sarmalında bunalmış

durumdadır. Yan sanayinin aksaması istihdam üzerinde de olumsuz etkilerini göstermektedir. İhracat sanayinin bir kısmı da düşük kur ve dünyada yeni yükselen ekonomilerin rekabeti nedeniyle, bugüne kadar oluşturdukları pazar bilgileriyle birlikte üretimlerini Bulgaristan, Mısır, Çin gibi ülkelere kaydırmaya başlamışlardır. Üretimi dışlayan politikalar ülkemiz sanayisini ciddi şekilde sarsmaktadır.

Yabancı Sermaye ve Özelleştirme

Ülkemize gelen yabancı sermayenin yatırım profili de dikkat çekicidir. Yabancı yatırımcılar, ülke ekonomisindeki kırılganlığın da etkisiyle olsa gerek, genellikle nakit paraya yakın durulan banka-finans-sigortacılık, perakende satış gibi sektörlerde yoğunlaşmaktadırlar. İstihdam yaratıcı reel sektör yatırımlarına girişen yabancı sermaye, otomotiv sektörü hariç yok denecek kadar azdır.

Ülke gündeminde çok yer alan özelleştirmelerin ise uluslararası finans ve kredi çevrelerine hoş gözükme amacıyla politik nedenlerle yapıldığı gözlemlenmektedir; Özelleştirmeden elde edilen gelirler bu denli olumsuz koşullar ve borç yükü altında miktar olarak herhangi bir anlam ifade etmeyecek seviyede kalmıştır. Karşılaştırma yapmak gerekirse yirmi senelik bir sürede elde edilen özelleştirme geliri net 25 milyar Amerikan Doları civarındayken, aynı süre içinde ödenen faiz gideri 400 milyar doların üzerindedir. Petkim'in yarı hissesi Türkiye'nin iki haftalık faizine denk gelen bir rakama özelleştirilmiştir. İleriki kuşakların da üzerinde hakkı bulunan yetmiş senelik bir Cumhuriyet birikimini

birkaç senede devretmek dışa bağımlılığımızı arttırmaktan başka bir şeye yaramamıştır.

Ulusal Politika Şart

Tüm bu koşullar ekonomimizin kırılganlığını arttırdığı gibi ülkemizi, ekonomi politikalarımızdan dış politikamıza kadar birçok alanda yabancı taleplerine duyarlı hale getirmektedir. Ülkemizin ekonomisinin kırılganlığı arttıkça yabancılaşmakta, yabancılaştıkça da kırılganlığı artmaktadır. Bu kısır döngünün bilimsel ve teknolojik gelişmeler temelinde üretime dönük ulusal ekonomi politikaları ile en kısa zamanda kırılması zorunludur. Bunun en önde gelen koşulu ise ulusal çıkarlarımızı önde tutan bir siyasi kararlılıktır.

**ÜRETMEDEN TÜKETME SEVDASI
“TÜRKİYE ÜRETMELİ
BAŞKA ÇÖZÜM YOK”**

Birinci Küreselleşme Dönemi ve Osmanlı

On dokuzuncu Yüzyıl başladığında Osmanlı Devleti hala bir “devleti muazzama”dır ancak devleti yönetenler Osmanlı’da işlerin eskisi gibi gitmediğinin ve dünyada bir şeylerin temelden değiştiğinin farkındadırlar; I. Küreselleşme dönemi başlamıştır. Kapitalist gelişmenin getirdiği ekonomik güç diplomatik nezaket kurallarını yok etmiştir. Amerika amiral Perry komutasındaki filosunu Japonya’ya gönderip savaş tehdidiyle limanların batı ticaretine açtırtmaktadır. Osmanlı’da yabancı elçilerin sadrazamları azarlama dönemi başlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğunu yönetenlerde dünyadaki bu değişiklikleri algılama sorunları bulunmaktadır. Değişime ayak uydurmak zorunluluğu kendini net bir şekilde göstermektedir ancak uzun süre fütuhatını kılıca dayandıran bir devlet olarak var olan Osmanlı İmparatorluğu’nu yönetenler yeni fütuhatların bundan böyle ticaret ile yapılacağını tam olarak görememektedirler. Yenilikçi ve dünyayı takip eden bir padişah olarak bilinen II. Mahmut, bir süreden beri tüccarlarına Osmanlı topraklarında kumaş satma imtiyazı koparmak için saraya dadanan İngiliz ve Fransa elçileri için, yakın çevresine “nedir bu, ikide bir bez satmak için gelir gider bu herifler” diye sormaktadır. Oysa bunlar emperyalizmin Osmanlı topraklarındaki ilk ticari hamleleridir ve yerel güçlerle olan kısa bir çatışma devresi başlatacaktır. İmalat sanayi, kapitalist üretim sürecine geçen dış dünyanın fiyat baskısını hemen hisseder. Kumaş için imtiyaz alan İngiliz ve Fransız tüccarlarının Galata sirtlarında ucuz kumaş satmak için kurduğu çadırlar, üretim ve satış tekeli oluşturan gedikler ve ganimet ekonomisinden uzaklaşıldığı için onlardan aldıkları haraç-

larla geçinen yeniçeriler tarafından yağmalanacak ve bu tüccarların Galata'da konakladıkları hanlar basılacaktır. Daha sonraları limanda mal indirme ve yükleme tekeline sahip olan hamal gedikleri mal bedeli kadar hamaliye parası isteyerek bazı malların ithalatını, imtiyazların antlaşmaya döküldüğü 1838 yılına kadar engellemeye devam edecektir.

Baltalimanı Antlaşması ve Dış Borçlanma

Mısır sorunu ve Boğazlara sarkmaya çalışan Rusya arasında sıkışan Reşit Paşa İngilizlere yanaşır. Osmanlı İmparatorluğu 1838 yılında İngilizlerle imzalanan Baltalimanı Antlaşması ve onu takip eden dış borçlanma süreci ile ekonomik ve siyasi açıdan bir yıkım sürecine girecektir.

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Lozan Antlaşmasının dış ticarete koyduğu koşulların kalktığı 1929 yılından itibaren izlediği "Milli Ekonomi" politikası başarılı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası Rusya tehdidi ABD'ye yakınlaşmayı ve ulusal ekonomiden uzaklaşma sürecini başlatır. Kısa sürede "plan değil, pilav isteriz" deyişinde ifadesini bulan bir "üretmeden tüketme" plansız dönemi başlar. Mali disiplinin kaybolması, ekonomiyi enflasyon-devalüasyon sarmalına sokar. Döviz kıttır ve kontrolsüz artan ithalatı dizginlemek için uygulanan yüksek gümrük vergileri nedeniyle sanayi rekabetçi olmaktan uzaklaşmış, hammadde bulduğu sürece üretim yapar olmuştur; uzun süre "karaborsa" günlük ticari hayatı tehdit eder. 1980'lere Türkiye hiper-enflasyondan bunalmış, döviz rezervleri sıfırlanmış, dış ticareti kilitlenmiş bir ekonomiyle girer. Dünyada II. Küreselleşme dönemi başla-

mıştır ancak Türkiye'yi yönetenlerde algılama sorunları devam etmektedir; Yeni Dünya düzeniyle ortaya çıkan sağanağın teslimiyet dışı nasıl karşılanabileceğinin analizi ve planı yapılamaz. Dünya ekonomisine hâkim olan devletlerin arkasında nasıl bir sermaye birikimi, finans gücü ve sanayi üretimi olduğu, bu birikimlerin ne kadar uzun süreli korumacılık politikaları sonucu oluştuğu pek tartışılmaz. Yeni Dünya düzeninde yer almak, yurt dışında otel odalarına kapanıp çok kanallı televizyon seyretmek, ağzına kadar mal çeşitleriyle dolu hipermarketlerden alışveriş yapmak, otoyollarda makam araçlarıyla sürat yapıp kaset çalmak gibi özelemler aracılığıyla algılanmaktadır. Yine gümrük anlaşmaları imzalanır dışa açık büyüme modelleri benimsenir. Türkiye bir kez daha ekonomik ve siyasi yıkım sürecine sürüklenecektir.

Dış Ticarete Açılımlar

1838 Baltalimanı Antlaşmasının getirdiği en önemli değişiklik “yed-i vahit”, yani devletin ticarete imtiyaz verme tekelini ortadan kaldırmasıdır. Merkezi idare artık ithal ve ihraç edilecek ürünlerin çeşit ve fiyatı üzerindeki kontrolünü kaybedecektir. Bir sene sonra, Gülhane Hattı Hümayunuyla liberalizasyonun hukuki alt yapısı hazırlanır. Tanzimat fermanının getirdiği yenilikler değişik kotlarda ayrı ayrı yaşayan çeşitli din ve mezheplere mensup “milletlerden” oluşan Osmanlı toplumuna o kadar yabancıdır ki Rum Metropolitinin Reşit Paşa'ya “Paşa ne yaptınız, bizi Ermeni ve Yahudilerle aynı seviyeye indirdiniz” dediği rivayet olunur.

Ticaretin serbestleşmesi ithalat ve ihracat rakamlarını hızlı bir artışa neden olacaktır. İhracatın ve itha-

lattan alınan vergi gelirlerinin artması ilk yıllarda nispi bir ferahlık getirir ancak bu ferahlık kısa sürer ve ithalatın daha hızlı artmasından dolayı birkaç yıl sonra İmparatorluğun döviz rezervleri biter.

İlk Banka ve Dış Ticaret Açığı

1844 yılında Alyon ve Baltacı isimli bankerler tarafından ilk banka olan Banque de Constantinople-Dersaadet Bankası kurularak dış ticaret açığı bu bankanın verdiği avallerle bir süre daha devam ettirilir. Otuz yıllık bir süre içerisinde, ihracat altı misline (4,7 milyon Osmanlı lirasından 28 milyon Osmanlı lirasına), ithalat da sekiz misline (5,2 Osmanlı lirasından 40 milyon Osmanlı lirasına) çıkar. Osmanlı ülkesinde üretilen ürünlerin %10 civarında bir miktarı ihraç pazarına yönelir. Dış ticaretin yapısı da değişir; ihraç malları tarımsal ve hayvansal hammaddelerden, ithal malları ise dokuma, mamul mallar, makine, silah ve cephaneden oluşur; dış ticaret hadleri aleyhe gelişir. Yapısal ve savaşların doğurduğu ekonomik krizler birbirini izler ve siyasi ve askeri gücünü kaybeden İmparatorluk hızla toprak yitirir.

1980 yılında 24 Ocak kararlarıyla tekrar başlayan ve altyapısı 12 Eylül darbesiyle sağlamlaştırılan liberalizasyon, ekonomide geçici bir ferahlama yaratır. İhracat ve ithalat hızla artar. 2007 yılına gelindiğinde, 1979'da 2,2 milyar dolar olan ihracat 47 kat artarak 107,2 milyar dolara, 5 milyar dolar olan ithalat da 34 misli artarak 170 milyar dolara ulaşmıştır. Dış ticaret açığı da 22 misli artarak 2,8 milyar dolardan 62,8 milyar dolara varmıştır. Önceleri turizm ve işçi dövizleri gibi diğer dış âlem gelirleri ile kapatılabilen dış ticaret açıkları, miktarlar arttıkça dış kaynaklarla kapatılmaya çalışılır.

2007 yılına gelindiğinde dış ticaret açığı 50 milyar doları, cari açık ise 35 milyar doları aşmıştır. Aradaki fark borçlanma ve sıcak para ile karşılanacaktır.

Finans, Borçlanma ve Çöküş

Modernleşme hareketi, merkezi idarenin gelişmesini ve dolayısıyla giderlerinin artmasını gerektiriyordu oysa İmparatorluk uzun süreden beri mali sıkıntı içerisinde dir. 1840 yılından itibaren, ihtiyaç duyulan rakamlar saraydaki kap kaçaktan sikke kesilerek veya Galata bankerlerinden alınan kısa vadeli borçlarla karşılanamayacak seviyelere ulaşır. Uluslararası sermaye çevrelerinin baskısına rağmen İmparatorluk dış borca karşı bir müddet direnir, ancak Ruslara karşı İngiliz ve Fransızlarla müttefik olarak yer alınan Kırım savaşının gerektirdiği masraflara dayanmak mümkün olmaz. İlk borç 3 milyon İngiliz lirası olarak 1854 yılında alınır; bunu takip eden yirmi yıl içinde 15 kez borçlanılır ve 1870'lerde Osmanlı borçları 242 milyon İngiliz lirasına ulaşır. Avrupa'nın hasta adamı artık kurtlar sofrasındadır; borç aldığı her yüz liranın kırk lirası borçlanma masraflarına ve komisyonlara gitmekte ve devletin eline altmış lira kalmaktadır. Dünyanın en yüksek getirisi Osmanlı tahvillerindedir.

İlk borçlanmanın üzerinden birkaç sene geçtikten sonra borçlanmalar daha öncekilerin faizlerini ödemek amacıyla yapılır; Osmanlı maliyesi artık sadece borç yönetir hale gelir. Her yeni borçlanma ülke kaynaklarının işletmesinin veya gelirlerinin yabancılara açılmasını gerektirmektedir. 1866 yılında Osmanlı tahvil borsası açılır; "hava oyunları" banker facialarına yol açar.

1874 yılına gelindiğinde Osmanlı devlet gelirleri 18 milyon İngiliz lirası civarındadır, buna karşılık yıllık faiz ödemeleri 11 milyon İngiliz lirasıdır. Yeni borç almadan borç servisi yapılması söz konusu değildir. 1840 ile 1875 yılları arasında dış finans çevrelerinin telkinleriyle uluslar arası piyasalara uyum sağlamak için sık sık mali reform girişimleri yapılır ve “aferin, iyi yoldasınız” övgüleri alınır. Bir taraftan da küresel ekonomi kendi krizlerini yaşamaktadır. 1873 yılında yaşanan ilk küresel kriz saadet zincirinin kırılarak Osmanlı’nın yeni borç alamamasına ve iflasına neden olur; 1874 yılında borç servisinin yarıya düşürüldüğü, 1875 yılında ise borçların tamamen dondurulduğu ilan edilerek moratoryuma gidilir. Osmanlı devleti alacaklılarıyla anlaşamayınca İmparatorluğun mali kontrolü tamamıyla yabancıların eline geçer ve borçların tasfiyesi “Düyun-u Umumiye” kurumuna bırakılır. İmparatorluk çöküş evresinden parçalanma evresine geçmiştir. Borçların tasfiyesi Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra da otuz yıl kadar sürecek ve bir kısmı da genç Cumhuriyet’in de sırtına yük olarak binecektir.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet dönemi büyük ekonomik sıkıntılarla başlar. İzmir İktisat Kongresinde sisteme karar verilmiştir. Karma ekonomik sistemde başlangıçta devlete büyük görev düşer. Türkiye’nin dört bir yanında altyapı ve temel sanayiler için büyük bir ulusal seferberlik başlatılır. Başarılı da olunur. Kalkınmanın üretimden geçtiğinin tüm ulusça kabul gördüğü bir dönem yaşanır. Mücadele ruhu ulusal kurtuluş savaşı ile ateşlenmiş, ekonomik alana da yansımıştır.

İkinci dünya savaşı döneminde ise Türkiye ayakta kalmayı başarmış ve yoluna devam etmek için yeni yöntemlerle tanıştırmaya çalışıldı. Dış dünya Jeostratejik öneme sahip bu bölgeyi kontrolsüz bırakmamaya karar vermişti. Türkiye ekonomik ve siyasi olarak liberalleştirilmeli ve bölgede bir güç olmasına izin verilmemeliydi. 1950'den itibaren liberal ekonomiye yönelik düzenlemeler ve sanayileşme çabaları başladı. Ancak bu çabalar planlı, sistemli ve ulusal politikalara dayalı değildi. Bu dönemin uygulamaları popülist politikalarla destek buldu ve büyük kent çevrelerine doğru bir akın oluşturdu. Bu karmaşa bir askeri müdahale ile sonuçlandı.

1960 da planlı dönem başladı Ama Türkiye planlı yaşamak ve gelişmekten çabuk sıkıldı.

Plan yerine pilav'ın tercih edildiği dönemle birlikte daha sonra ekonomik ve siyasi krizlere neden olacak sorunlar yığılmaya başlamıştı. Artık Türkiye ekonomik ve siyasi sarsıntılarla birlikte yaşamaya alışmalıydı. Ekonomik ve siyasi kırılma hatlarındaki enerji birikimi ekonomik çöküş ve askeri müdahale kırılmalarını yaşattı.

Bu kırılmalardan en şiddetlisi ise 1980 Eylülünde yaşandı. Daha sonra 1980 sonrasında ekonomide yeni bir liberalizasyon dönemi başlar; hayali ihracatlar, banker faciaları yaşanır. Devlet hızla ve plansız olarak küçültülmeye çalışılır.

Cumhuriyetin Borç Yönetme Dönemi

II. Küreselleşme dönemi Türkiye Cumhuriyeti için de bir borç yönetme devridir. Küreselleşme trenine binen ülkenin, 1980 yılında 15 milyar dolar civarında olan

kamu borçlarını idare edebilmek ve mali disiplini sağlamak amacıyla aldığı yeni borçlar kartopu etkisiyle 2007 yılı sonu itibariyle 220 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca 2007 yılı sonuna gelindiğinde özel sektörün 150 milyar dolar civarında dış borcu bulunmaktadır. Türkiye yine dünyanın en yüksek faizini vererek borçlanabilmektedir; yirmi beş yılda ödenen faizlerin toplamı 400 milyar doları geçmiştir

Bu dönemde çeşitli krizler geçirilmiş, yeniden borçlanabilmek için uluslararası kuruluşlara uyum için reform paketleri verilmek zorunda kalınmıştır. Düyun'u Umumiye gitmiş yerine IMF gelmiştir. Borçlanma ancak özelleştirme ve yabancı sermaye konusundaki açıklımlara bağlı olarak yapılabilmektedir. 1985 yılında Borsa kurulur; 2007 yılına gelindiğinde Borsa'da işlem gören senetlerin %70 i yabancıların eline geçmiştir; ekonomik çalkantı korkusuyla ülkenin geleceğini etkileyebilecek siyasi kararlar artık ancak cuma akşamları borsa kapandıktan sonra açıklanabilmektedir. Cari açık ancak borsaya dışarıdan akan sıcak para ile kontrol edilebilmektedir; krizi tetikleyecek herhangi bir davranış bir felakete yol açacaktır. Üretmeden tüketmek sevdası Türkiye'yi bir kez daha hasta adam haline getirmiştir. Ülkemizin bu geçmişinden alınacak olan en önemli ders Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki bağımsızlık özlemi ve inançla "Üreten Bir Türkiye" için hızla ulusal politikalara dönülmesidir. Bunu uygulayabilecek siyasi iradeye olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

**MÜŞTERİSİYLE BİRLİKTE
KENDİNİ DE TASFİYE EDEN BANKA:
IMF**

Ödemeler dengesi krizine düşen Ülkelerin ilk çaldıkları kapı olan IMF'nin, kurulduğu 1945 yılından bu yana kendisinden kredi talebinde bulunan tüm Ülkelere, gelişmişlik ve sosyal yapı farkı gözetmeksizin aynı mali politikaları önermesi, kuruluşun sonunu getirmiş gibi gözüküyor. Son senelerde kayda değer başarılı bir uygulaması bulunmayan IMF'nin müşterileri genellikle gelişmekte olan Ülkelerden oluşuyor. Gelişmekteki ülkelere özel bir mali politika açılımında bulunamayan kurum Türkiye hariç tüm müşterilerini elinden kaçırmış durumda. Asya krizi esnasında IMF uzmanlarının kriz öncesi verileri okuyamamış olması ve krizden sonra da kriz öncesi standart politikalarında ısrar etmesi IMF'nin çözüm üretemeyen bir kuruluş olarak nitelenmesine neden olmuş durumda.

Kurumun kriz karşısındaki yetersizliğinin Tayland, Malezya, Endonezya gibi ülkelerin IMF'siz bir çıkış politikası aramaya itmesi ve bu ülkelerin kendi ürettikleri mali politikalarla krizin etkilerini üzerlerinden atmaları, kurumun itibarını sarsan nedenlerin başında geliyor. IMF, Rusya, Arjantin, Meksika, Brezilya gibi kaynak açısından oldukça zengin ülkelere de standart kredinin geri döndürülebilirliği" kriterlerini ön plana çıkaran, ülkenin sosyal yapısını ve kaynaklarını göz ardı eden politikalarını dayatmıştır. Dünyadaki ekonomik konjonktürün de etkisiyle kaynaklarını daha iyi değerlendiren bu ülkeler, IMF'nin kendilerinde sosyal sıkıntılar yaratan politikalarını bırakarak borçlarını erken ödeme yoluna gitmişlerdir. Rusya Federasyonu 2008 yılına kadar ödemesi lazım gelen borç taksitlerini 2004 yılı sonunda ödeyerek IMF ile yollarını ayırdı. Giderlerini verdiği kredilerin faizlerinden karşılayan IMF için

bu operasyonun bedeli 204 milyon dolar oldu. 2001 yılında düştüğü mali kriz ve bunu takip eden sosyal patlamalarla iflas etmiş bir ülke görünümü veren Arjantin ise, IMF ile ilişkilerini ve borçlarını tek taraflı dondurduktan sonra 2005 yılı sonunda 10 milyar dolarlık borcunu sıfırladı. 2001 yılındaki krizin sorumlusu olarak IMF'yi gören Arjantin hükümeti kurumun bu ülkedeki bürolarını da kapattı. Diğer bir Güney Amerika ülkesi Brezilya'da aynı şekilde 2005 yılı sonu itibarıyla borçlarını vadesinden iki sene evvel ödeyerek IMF ile olan ilişkilerini kesti.

IMF'nin niyet mektuplarına bağlı kalmasına rağmen 2001 yılında ülke tarihinin en büyük kriziyle karşı karşıya kalan Türkiye ise kurumla ilişkilerini sürdürüyor. IMF'nin, krizden bu yana kurum reçetelerini sıkı sıkıya uygulayan Türkiye'nin ekonomisini 2008 yılında yapılması planlanan stand-by ve/veya niyet mektubu öncesi "kırılgan" olarak nitelendirmesi kurumun önerdiği mali politikaların değerinin iyice tartışılması gerektiğini bir kez daha ortaya koyuyor. Bu arada hükümetin kredi kullanmasa da IMF'ye niyet mektubu vermeyi düşünmesi, ülke içinden talep edilecek sosyal politikalara karşı IMF'yi paravana olarak kullanacağını düşündürüyor.

Tüm büyük müşterilerini kaçıran IMF'nin, 2007 yılı sonu itibarı ile en büyük borçlusunun Türkiye olduğu tahmin ediliyor. Toplam 12 milyar dolar alacağı bulunan kurumun Türkiye'den alacağı 9 milyar dolar civarında bulunuyor. Bu rakam IMF'nin toplam alacaklarının yüzde 80 ine eşdeğer. Gelirlerini büyük ölçüde kaybeden kurum ise yılda 400 milyon dolar zarar ediyor. IMF'de 2.600 personel çalışıyor. Yeni başkan Dominique Strauss-Kahn belirli bir süre içinde 400 kişiyi

işten çıkartmayı düşünse de bunun kolay olmayacağı aşikâr gözüküyor. Bu tip bir acı ilacı borç verdiği ülkelere kolaylıkla öneren ve dayatan İMF bu konuda da üyelerine ve çalışanlara danışarak bir uzlaşma ortamı yaratmak zorunda. Ayrıca bankada yüksek kotalı oy hakkı olan ülkeler, personel çıkartmanın yanı sıra başka tasarruf tedbirleri ve artık satılamayan paranın uluslar arası fonlarda değerlendirilmesini öneriyorlar. Kredi talep eden ülkelere sert tedbirler öneren İMF'nin uluslar arası fonlara standart koşullarla para satması ise ironik bir durum yaratıyor. Türkçe deki "tüccarın malı iyi olsa yolda kendisi de yer" atasözü İMF için mi söylenmiş acaba?

USİAD Bildiren Dergisi

Yıl: 9 Sayı: 32 ■ Ocak - Şubat - Mart 2008

**KAMU STRATEJİK SEKTÖRLERİ BIRAKTI
ÖZEL EL DEĞİŞTİRME - ÖZELLEŞTİRME**

Türkiye’de özelleştirmenin esas hedefi kamu elinde battal durumda duran ve gelir getirmeyen işletme ve taşınmazları satarak devlet gelirlerini arttırmak ve bu yolla borçları azaltmak olarak lanse edilmektedir. Yıllar içerisinde özelleştirilen kurumların ve özelleştirme gelirlerinin kaba bir analizi bile bize gerçeğin böyle olmadığını göstermektedir.

Özelleştirme sürecinde en kolay satılabilen kurumlar zaten kar eden kamu kuruluşları olmuşlardır. Özellikle dünya hammadde fiyatlarının talep artışından dolayı hızla yükseldiği bir dönemde bu kurumlar 1-2 senelik karları karşılığında genellikle yabancı alıcılara devredilmişlerdir.

Yapısal olarak zarar eden kuruluşlar ise genellikle gayrimenkul bedellerinin oldukça altında bir fiyattan satılmışlardır. Burada devletin bu kurumları satarak gelecekteki işletme zararlarını finanse etmekten kurtulduğu söylenebilir ancak uygulamaya bakınca bu kurumlarda çalışanların tazminatları ve sosyal güvenlik primleri devlet tarafından üstlenilmekte, kişilere devletin başka kurumlarında iş sağlanmakta, yine bu kurumların kullandıkları krediler ve diğer borçlar devlet tarafından tasfiye edilmektedir.

2007 yılı onu itibarı ile 30 milyar dolar civarında olan özelleştirme gelirlerinin 6 milyar doları özelleştirilen kuruluşlara gitmiştir. Özetle, özelleştirme idaresinin diğer giderleri de hesaba katılırsa 25 senelik özelleştirme geliri 20 milyar doların biraz üstündedir; yani senelik ortalama özelleştirme geliri 1 milyar doların altındadır. Sadece 2007 yılında bütçeden ödenen faiz giderinin 40 milyar dolar olduğunu düşünürsek özelleş-

tirme gelirlerinin değil anapara ödemelerine faiz ödemelerinin yanında bile göz ardı edilebilir bir rakam olduğu ortaya çıkacaktır.

Sorun politiktir. Küreselleşmenin liberal ideologları kamunun ekonomideki payının azaltılmasını, özellikle gelişen ülkelerde devletin stratejik karar alma mekanizmasından dışlanmasını istemektedirler. Türkiye sürdürmeye çalıştığı borçlanma-yüksek faiz-dış açık-sıcak para transferi-düşük kur-üretimden kaçış-sanal zincirinin kırılmaması için uluslararası sermaye çevrelerine “ödevini yapan çocuk” olarak gözükme istemektedir. Zaman içinde çapsiz politikacıların kötü yöneticilerince verimsizleştirilen bu kamu işletmeleri ekonominin başına bela olan kara delikler olarak gösterilmiştir. Buna Cumhuriyet’le hesabı olanların nefreti de eklenince geline nokta Cumhuriyet’in en kıt kaynaklarla, başını dünya önünde dik tutacak bir onur mücadelesi sonucu kurduğu tesislerin toplam özelleştirme gelirleriyle altı aylık faiz ödenebilmektedir.

Özelleştirme oyununun anlamı budur,

1982 yılından 2007 yılının sonuna kadar IMF ve Dünya Bankasının yön göstermeleri ve öncelikleri doğrultusunda yapılan ve son dönemde atağa kalkan vahşi özelleştirmelerin konsolide listesi aşağıda verilmiştir. Bu liste incelendiğinde;

Telekom Pektim,Tüpraş,ETİ Alüminyum gibi tüm stratejik sektörler özelleştirilmiştir

Bu sektörlerin tümünde devletin bu piyasaları düzenleme ve genel ekonomik regüle etme fonksiyonu ortadan kalkmıştır.

Bu kurumların çoğu 2-3 senelik karlarına bazıları da mal varlıklarının ve taşınmazlarının bugünkü reel değerlerinden de aşağıdaki fiyatlara talan edilmiştir.

**ÖZEL BİR EL DEĞİŞTİRME;
ETİ ALÜMİNYUM TESİSLERİ
VE OYMAPINAR BARAJI VE HES**

10 Mart 2005

**Oymapınar HES Özelleştirme İdaresi
Başkanlığı'na Devredildi**

Mülkiyeti DSİ Genel Müdürlüğü'ne ait olan Oymapınar HES (Hidroelektrik Santrali), 10 Mart 2005 tarihinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir. DSİ Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan Oymapınar HES; her biri 135 MW olan toplam 540 MW kurulu gücünde 4 üniteden oluşan ve yılda ortalama 1.620 GWh elektrik üretebilecek kapasitede olan bir projedir. Manavgat Çayı üzerinde yer alan bu hidroelektrik santral, Oymapınar'ın 80 km kuzeyindeki Seydişehir Alüminyum Tesisleri'nin enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla da inşa edilerek, 1984 yılında işletmeye açılmıştır.

Aynı yıl mülkiyeti DSİ'de kalmak kaydıyla TEK'e, 1990 yılında yapısal değişiklik sebebiyle EÜAŞ'a ve 2004 yılında da Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile özelleştirme bünyesinde bulunan Eti Alüminyum A. Ş.'ye devredilmişti.

Devir töreninde bir basın açıklaması yapan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Dr. M. Hilmi GÜLER, "Seydişehir Alüminyum Tesisleri'nin Türkiye'nin en önemli projelerinden birisi olduğuna dikkat çekerek "Alüminyum çok önemli bir malzeme ve önemi hiçbir zaman azalmayacak bir metal. Dolayısıyla Oymapınar Barajı ile çok güzel bir birlikteliği olacak bu tesislerin. Yani biz bir anlamda Seydişehir Alüminyum Tesisleri ile Oymapınar Barajı'nı evlendiriyoruz. İnşallah bu birliktelik hayırlı olur" diyerek Seydişehir tesisleri ile birlikte Oymapınar Barajı ve HES'in de satış kapsamına alındığını açıklamıştı.

17 Haziran 2005

Eti Alüminyum A.Ş. İçin Nihai Pazarlık

Görüşmeleri Tamamlandı

Oymapınar Barajı ve HES 'de Birlikte Satılacak

Eti Alüminyum A.Ş.'de bulunan %100 oranındaki İdare hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla 17 Haziran 2005 tarihinden yapılan nihai pazarlık görüşmelerinde en yüksek teklifi 305.000.000 ABDDoları ile CE-KA İnşaat Makina Madencilik Petrolcülük Turizm Nakliyat Sanayi ve Ticaret A.Ş. verdi. Teklif onay aşamasında bulunuyor.

Bu özelleştirme programı kapsamında tesise elektrik enerjisi üreten Oymapınar Barajı ve HES'in 49 yıllık işletmesi de tesisi satın alan şirkete devredilecek.

Oymapınar Hidroelektrik Santrali, Ağustos 2003 yılında Eti Alüminyum A.Ş.'ne bağlanarak maliyet sorununu önemli ölçüde çözen Seydişehir Alüminyum Tesisleri, 2004 yılında 26,5 milyon dolar kâr ettiği halde Oymapınar Barajı ile birlikte özelleştirilme kapsamına alınmıştır.

1967 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yapılan bir anlaşma ile Seydişehir'de alüminyum tesisleri kurulmuştu. Tesisten yılda yaklaşık 60 bin ton alüminyum üretilmekte olup bunun bir bölümünden profil, levha, rulo, şerit, folyo yapılmakta. bir bölümü de külçe ve ingot olarak alüminyum işleyen özel sektör fabrikalarına satılmaktaydı. Kurulduğundan beri kapasitesi arttırılmadığı ve teknolojisi yenilenmediği için tesis bugünkü talebin ancak yüzde 30'unu karşılayabilme durumuna gerilemiştir.

Türkiye Alüminyum Sanayii

Türkiye’de birincil Alüminyum üreten tek kuruluş, Eti Holding bünyesindeki Seydişehir Alüminyum Tesisleridir. Özel sektör kuruluşları sadece yarı ürün ve/veya uç ürünler üreten, bir anlamda alüminyum işleyen kuruluşlardır. Alüminyum sektöründe değişik alanlarda faaliyet gösteren, çoğunluğu küçük ölçekli olmak üzere, yaklaşık 400 civarında firma mevcuttur.

Seydişehir Alüminyum Tesislerinin sıvı alüminyum (birincil alüminyum) üretiminde **tek kuruluş** olması ve kapasitesinin yurt içi talebi karşılayamaması sonucu, talep ile üretim arasındaki fark 1985 yılından itibaren; külçe, ingot ve/veya yarı ürün halinde dış alım yoluyla karşılanmaya başlamıştır.

Seydişehir Alüminyum Tesisleri

Türkiye’de alüminyum hammaddesi aramaları ve bir alüminyum fabrikasının kurulması il olarak 1938 – 1942 yıllarında, İkinci Sanayi Kalkınma Planı döneminde gündeme gelmiştir.

1960 yılı başlarından itibaren Maden Tetkik Arama (MTA) tarafından sürdürülen boksit aramaları sonucunda, 1962 yılında Seydişehir’de sanayi için uygun kalite ve miktarda boksit rezervi tespit edildi.

Seydişehir’de bir alüminyum tesisi kurulması ve bulunan mevcut boksit cevherinin değerlendirilmesi amacıyla 9 Mayıs 1967 tarihinde SSCB Hükümeti adına Tiajpromexport ile Türkiye Cumhuriyeti adına Etibank Genel Müdürlüğü arasında, malzeme, teçhizat ve teknik konularda 15 yıl vadeli, yüzde 2,5 faizli 62 milyon

dolarlık bir ticari anlaşma imzalandı. Anlaşmaya çerçevesinde Seydişehir’de bir alüminyum fabrikası, İskenderun’da demir-çelik fabrikası ve Aliağa’da petrol rafinerisi kuruldu.

Seydişehir bölgesindeki Boksit cevherlerini işlemek için 9 Mayıs 1967 tarihinde Etibank Genel Müdürlüğü ile Tiaipromexport (SSCB) arasında imzalanan anlaşma ile 60.000 ton/yıl kapasiteli birincil alüminyum fabrikası kurulması çalışmaları başlamıştır. Fabrika binalarının temeli 13 Ekim 1969 tarihinde atılan tesis Ocak 1977 yılında %100 kapasiteye ulaşmıştır. 8 ay sonra Türkiye’nin içinde bulunduğu büyük enerji sıkıntısı nedeniyle Eylül 1977’de %50 kapasiteye düşürülmüştür. Temmuz 1980’de kapasite %75’e çıkarılmış fakat Ağustos 1981’den itibaren devam eden enerji krizi nedeniyle kapasitede dalgalanmalar olmuştur. Daha sonra Haziran 1983’de kapasite %35’ e kadar düşmüştür. Ocak 1984’de %50, Temmuz 1984’de %75, Mayıs 1985’de %100 kapasiteye ulaşılmıştır. Bu tarihten itibaren %100 kapasiteyle üretime (60.000 Ton/Yıl) devam edilmiştir.

Üretim

1970 yılında 18.000 ton civarında bulunan yurtiçi alüminyum tüketimi günümüzde ~ 175.000 ton/yıl düzeyine ulaşmıştır. Tüketimin bu seviyelere ulaşmasında ulusal bir kaynaktan Alüminyum hammadde ve maddelerinin teminindeki kolaylık büyük rol oynamış ve sayıları giderek çoğalan alüminyum işleyicisi niteliğindeki sanayi kolunun alüminyuma talebini her geçen gün artırmıştır. Seydişehir Alüminyum Tesisleri, mevcut teknolojisi ve kapasitesi ile ülke ihtiyacının sadece ~ 60.000 tonunu (~ %30’unu) karşılayabilmektedir.

Dünya Alüminyum Üretim Maliyetleri

1997'de Dünyada ortalama birincil alüminyum operasyon maliyeti ~ 1.200 US\$/ton civarında gerçekleşmiştir. Birincil alüminyum üretiminin en önemli girdisi elektrik enerjisidir. Elektrik enerjisinin birim tüketimi, 1980 yılında dünyada ortalama 17,0 kwh/kg-alüminyum olarak gerçekleşmişken, 1995 yılında birim enerji tüketimi 15,7 kwh/kg-alüminyum seviyesine gerilemiştir. Günümüzde ortaya çıkan teknolojik gelişmeler sonucu, özgül enerji tüketimi ~ 13 kwh/kg-alüminyum seviyelerine kadar düşmüştür.

Maliyetler

Birincil alüminyum üretiminde maliyet içindeki en önemli kalem elektrik enerjisi olup, maliyetin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Geriye kalan %60'ın; yaklaşık %30'unu malzeme-hammadde giderleri, yaklaşık %30 diğer giderleri ise personel giderleri oluşturmaktadır.

Uzun bir dönem boyunca Seydişehir Alüminyum Tesisleri, dünya alüminyum sektöründe en pahalı elektrik enerjisi satın alan kuruluş olmuştur. Batı dünyası alüminyum üreticilerinin elektrik enerjisi satın alma fiyatları ~ **2 cent/kwh** seviyesinde iken, Seydişehir Alüminyum Tesisleri için bu fiyat iki kat daha fazla olup ~ **4 cent/kwh** olarak tahsil edilmiştir.

Seydişehir Alüminyum Tesislerinde tüketilen elektrik enerjisi için, bu konuda çıkarılan kararnamele ile 1977–1981 yılları arasında “sabit fiyat uygulaması”, 20.08.1981 tarihinden sonra da **%50 fiyat indirimi** uygulanmak suretiyle koruyucu tedbir uygulanmıştır. Daha sonrasında bu oran **08.11.1990 tarihinde %40'a**

çekilmiş ve tesisin satışına kadar bu şekilde uygulanmıştır.

Oymapınar Barajı ve HES

Tesiste birim imalat maliyetin yüzde 45'ini elektrik enerjisi maliyeti oluşturmaktadır.

Oymapınar'ın elektriği Seydişehir'e 4,40 centten satılmıştır.

Seydişehir'in satışına karar verilince Oymapınar Hidroelektrik Santralı Seydişehir Alüminyum Fabrikası'na devredilmiştir.

Böylece Seydişehir'de 1520 \$ dünya pazarlarında ise 900–1.300 dolar olan ton başına üretim maliyetinin azaltılacağı ve rekabet olanağı yaratılacağı iddia edilmektedir.

Oymapınar barajı daha çok Seydişehir Alüminyum Tesislerinin yüksek enerji ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiştir. Ancak tesis kamu tarafından işletilirken üretebileceği ilave enerji ile tüm ülke için katma değer yaratabilecek iken özelleştirme kapsamına alınarak devredilmiştir.

Seydişehir Alüminyum tesisindeki birim üretim maliyetin %45'ini oluşturan enerji artık Oymapınar barajından 0,15 cent/kwh civarında olan çok düşük üretim maliyetine üretilmektedir. Bu durum tesisi satın alan şirket açısından oldukça karlı bir alışverişi, stratejik tesislerimizin haraç mezat devri açısından ise çok özel bir durumu ortaya koymaktadır.

Seydişehir Alüminyum tesisleri, sanayi tesisleri arasında „çok ucuz enerji kaynağı ile birlikte özelleştirilen „ender örneklerden birini teşkil etmiştir.

Tesisin Satışı Konusunda Getirilen Bazı Şartlar

TBMM KİT Komisyonu'ndaki tartışmalarda tesisin satışı konusunda getirilen şartlar şöyle sıralanmıştır;

İmza atıldıktan sonraki beş yıl içinde yatırımcı en az 110 milyon dolar yatırım yapacak.

Şirketin üretiminde kullanılan boksit madeninin işlenmeden ihracı yasaklanacak.

Şirketin özelleştirme sonrasında süregelmış ortalama kapasite ile çalışmasını, bugüne kadarki üretim miktarı kadar üretim yapmasını teminen, 49 yıl süreyle üretim yapılacaktır.

Oymapınar HES, otoprodüktör lisansı dışında kullanılmayacaktır. Elektrik üretiminin en fazla yüzde 25'i diğer kullanıcılara satılabilecektir.

Değerlendirme

IMF dayatmaları sonrasında, özelleştirme kararlarının ilgili bakanlıkların bile haberi olmadan Resmi Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe girdiği ülkemizde bu uygulamalardan birçok stratejik tesisimiz de nasibini almıştır. Bunların arasında Seydişehir Alüminyum Tesisleri ve Oymapınar Barajı ve HES 'de bulunmaktadır. Bu satış kapsamında Boksit madenlerinin ruhsatı ve Antalya'daki limanımızın 49 yıllık kullanım hakkı da verilmektedir.

Ancak özelleştirilen birçok sanayi tesisimizin arasında ETİ /Seydişehir Alüminyum A.Ş tesisleri aşağıdaki nedenlerden dolayı özel bir yer tutmuştur.

Tesisin elektrik enerjisini sağlayan Oymapınar Barajı ve HES (Hidroelektrik Santrali), 2004 yılında Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile özelleştirme kapsamında bulunan Eti Alüminyum A.Ş.'ye devredilmiştir. Daha sonra özelleştirme programı kapsamındaki tesise elektrik enerjisi üreten Oymapınar Barajı ve HES'in 49 yıllık işletmesi de tesisi satın alan şirkete devredilmiştir.

Tesise 305 milyon ABD Doları fiyat teklif eden şirket üretim maliyetinde %40 gibi önemli bir yere sahip olan elektrik enerjisini 0,15 cent gibi çok düşük bir işletme maliyeti ile üretecek ve hatta elektrik üretiminin %25 ini diğer kullanıcılara da satabilecektir. Oymapınar Barajı ve HES'den üretilebilecek elektrik enerjisinin tesisin ihtiyacını aşması durumunda bu enerji hiçbir ücret talep edilmeden enterkonnekte sisteme verilme şartı yerine şirkete bu elektriği satma avantajı sağlanmıştır.

Eti Seydişehir Alüminyum A.Ş'de özelleştirme imzası atıldıktan sonra teknoloji yenileme için ilk beş yıl içinde yatırımcının en az 110 milyon dolar yatırım yapması şartı bulunmaktadır. Bu durumda yenilenen teknoloji ile birim imalat başına kullanılacak elektrik enerjisi miktarı da azalacaktır. Oymapınar Barajının kapasitesi ile üretilecek elektrik enerjisinin ihtiyaçtan fazla olabileceği de dikkate alınarak şirket lehine olarak üretilecek elektrik enerjisinin %25'ini diğer kullanıcılara satabilme avantajı sağlanmıştır.

Oymapınar HES'in son 10 yıllık ortalama üretimi 1,2 milyar kWh olduğu göz önüne alınırsa bu üretimin

%25'inin karşılığı olan 300 milyon kWh elektrik enerjisinin satılabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu satış ortalama 10 cent'ten yapıldığında yıllık getirisi 30 milyon dolar olmaktadır.

ETİ Seydişehir Alüminyum Tesisleri A.Ş ,enerji kaynağı ile birlikte ve neredeyse bu enerji kaynağından “*satılmasına izin verilen elektrik enerjisinin serbest piyasadaki satışından 10 yılda elde edilebilecek gelir karşılığında*” özelleştirilmektedir. Bu durum özelleştirilen tesisler içinde çok özel bir örnek teşkil etmektedir.

Yanıt Bekleyen Sorular

Seydişehir Alüminyum Tesisleri kamu eliyle işletilirken Oymapınar HES'in elektriği tesise 4,4. cent'den değil de 29 kat daha düşük bir fiyat olan 0,15 cent'den (TEİAŞ tarafından belirtilen üretim maliyetinden) satılsa idi alüminyumun dünya piyasasında daha düşük olan birim fiyatları ile rekabet edilemez miydi?

Tesisin kapasitesini arttırmak ve teknolojisini yenilemek için ödenek ayırmak veya kredi bulmak mümkün değil miydi?

Oymapınar Barajı yıllık ortalama enerji üretme kapasitesi açısından işletmedekiler arasında ülkemizin altıncı büyük hidroelektrik santralidir.1992–2002 yılları arasında Oymapınar Barajı'nın ortalama yıllık elektrik enerjisi üretimi 1,2 milyar Kwh olmuştur. Bu miktarın bugünkü serbest piyasa'da ortalama satın alma bedeli 120 milyon Dolar'dır. Bu durumda Seydişehir Alüminyum tesisleri, Oymapınar Barajı ve HES ile birlikte bu barajın sadece 2,5 senelik enerji satış bedeline satılmış-

tır. Bu satışın sadece bu açıdan bile rasyonel olmadığı açık değil midir?

Türkiye’de **birincil Alüminyum üreten tek kuruluş** olan ETİ Seydişehir Alüminyum A.Ş., 1999 yılında özelleştirme kapsamına alınmış, 2000 yılında kapsamdan çıkarılmış, 2003 Eylül ayında ise yeniden özelleştirme kapsamına alınmıştır. Oymapınar Elektrik Santralinin 2003 Ağustos’unda ETİ Alüminyum A.Ş.’ye bağlanmasıyla maliyet sorunu önemli ölçüde ortadan kalkan, **ürün kalitesi ve pazar yönünden en verimli dönemini yaşayan ve tam kapasitenin üzerinde çalışan Seydişehir Alüminyum Tesisleri 2004 yılında 26,5 milyon dolar kâr ettiği halde Oymapınar Barajı ile birlikte özelleştirilmek üzere neden satışa çıkarılmıştır?**

Yapılacak teknoloji yenileme yatırımları ile Seydişehir Alüminyum Tesislerinin ülkemiz sanayisinin en yüksek katma değer yaratan kuruluşlarından biri olmasının önünde ne gibi bir engel vardı?

1973 yılından satışına kadar alüminyum üretimini sürdüren Seydişehir Alüminyum Tesislerinde mevcut kapasiteyi etkileyecek teknolojik sorunların yaşandığı bilinmektedir. Yaratılacak kaynak ile tesisin darboğazdan çıkarılması ve ülke gereksinimi göz önüne alınarak uygun, rasyonel modernizasyon çalışmalarına başlanmasına hangi anlayış engel olmuştur.

İç tüketimin 175.000 ton/yıl olduğu ülkemizde 60.000 ton/yıl kapasitesiyle alüminyum sektörünün ancak %30’unu karşılayan ve Dünya alüminyum sektöründe en pahalı elektrik enerjisi satın alan kuruluş olan Seydişehir Alüminyum Tesislerinin enerji sorununa neden kalıcı bir çözüm bulunamamıştır?

Oymapınar Barajının kapasitesi ile üretilecek elektrik enerjisinin ihtiyaçtan fazla olabileceği de dikkate alınarak şirket lehine olarak, üretilecek elektrik enerjisinin % 25'ini diğer kullanıcılara satabilme avantajı sağlanmıştır. Bu avantajın tesisi alan şirkete tanınmasının Seydişehir Alüminyum tesislerinin özelleştirme nedenleri ve mantığı içindeki yeri nasıl açıklanabilir?

29 Haziran 2006

Seydişehir Özelleştirmesinde Yürütmeyi Durdurma!

Danıştay, Seydişehir alüminyum tesislerinin özelleştirilmesine ilişkin ihale şartnamesi ve ihale komisyonu kararı ile nihai satışı uygun bulan Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararının yürütmesini durdurmuştur.

Danıştay, 29 Haziran 2006 tarihli kararıyla Seydişehir alüminyum tesislerinin özelleştirilmesine ilişkin ihale şartnamesi ve ihale komisyonu kararı ile nihai satışı uygun bulan Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararının yürütmesini durdurmuştur.

TESİŞ Sendikası'nın Seydişehir Alüminyum Tesislerinin blok satış yoluyla özelleştirilmesine ilişkin ÖYK kararının uygulanması doğrultusunda ihale şartnamesi ve ihale komisyonunun satış kararının iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açtığı davada ilk aşama sonuçlanmıştır

KİGEM ve TMMOB Metalürji Mühendisleri Odası'nın ihale şartnamesi çerçevesinde nihai satışı uygun bulan ÖYK Kararı'nın iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açtıkları davada da ilk karar verilmiş ve 13. Daire, söz konusu ÖYK kararının yürütmesini de

durdurmuştur. .Davalı Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, bu kararlara itirazını Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu karara bağlayacaktır.

27Kasım 2007

Danıştay'dan Son Karar! İptal!

Danıştay 13. Dairesi 27.11.2007 tarih ve 2007/7898 no'lu kararı ile ETİ Alüminyum

A.Ş.nin Özelleştirme İşlemini İptal Etmiştir

TMMOB Metalurji Mühendisleri Odasının ve KİGEM'in birlikte açmış olduğu; "Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK)'nun 13.08.2003 tarih ve 2003/49 sayılı kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınan ve ÖYK'nun 06.04.2005 tarih ve 2005/45 sayılı kararı ile özelleştirme yöntemi belirlenen Eti Alüminyum A.Ş.'de bulunan %100 oranındaki kamu payının "satış" yöntemiyle blok hisse satışı şeklinde özelleştirilmesini teminen 17.06.2005 tarihinde yapılan ihalede nihaî tekliflerin ve değer tespit sonuçlarının değerlendirilmesi sonucu ihale şartnamesi çerçevesinde satılmasına ilişkin 25.07.2005 tarih ve 2005/84 sayılı özelleştirme Yüksek Kurulu kararının iptali ve yürütmenin durdurulması istemli" davasında Danıştay 13. Dairesi 27.11.2007 tarih ve 2007/7898 nolu kararı ile Eti Alüminyum A.Ş.nin özelleştirme işlemini iptal etmiştir

Ülkemizin boksit cevherinden alüminyum uç ürünleri üreten yegane entegre tesisi olan Eti Alüminyum Tesisleri 13 Ağustos 2003 tarihinde özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştı.

Eti Alüminyum Tesislerinin özelleştirilmesi ile ilgili olarak Danıştay daha önce 29.05.2006 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı vermişti. Ancak bu yürütmeyi durdurma kararı uygulanmadığı gibi yargı kararını uygulamayanlar hakkında yargılamaya da izin verilmiştir.

Son olarak da Danıştay, ETİ Alüminyum AŞ ve Oymapınar Barajı ve HES'inin özelleştirmesini 4046 sayılı yasaya aykırı olduğu gerekçesi ile **İptal** etmiştir..Şimdi yapılması gereken bu kararın uygulanmasıdır.

**EKONOMİK KIRILGANLIK-
YABANCILAŞMA-
SİYASİ BAĞIMLILIK**

Ülkemizde son dönemde“Ekonomik kırılganlığın ve yabancılaştırmanın arttığı” şeklindeki değerlendirmeler artmıştır. ABD’de yaşanan krizin de etkisiyle tekrar gündeme taşınan bu konunun rasyonel bir şekilde tartışılarak ilgili kesimlerin bilgilendirilmesine önem verilmelidir.

Uzun bir dönemdir uygulanan politikalar sonucu ekonomimizin dış dengesi bozulmuş ve kırılganlaşmış, dış borç stoku artmış ve kur riski ağırlaşmış, işsizlik kronikleşmiş ve gelir dağılımındaki adaletsizlik genişlemiş ve derinleşmiştir. Bunun görmezlikten gelinmesi mümkün değildir.

Bu ekonomik koşullar önümüze çok daha önemli bir tablo koymaktadır. Bu da bu gelir açığının çeşitli tesislerimizin satışıyla kapatılmaya çalışılmasıdır. Bu ülkenin geleceği açısından büyük vebali ve sorumluluğu olacak bir politik karardır.

Diğer taraftan bu tablo ekonomi politikalarımızın da yabancı taleplerine duyarlı hale gelmesine ve ulusal çıkarlarımıza yönelik politikalarımızın üzerinde baskı ve yönlendirme uygulanması sonucunu doğurmaktadır.

Ekonomimiz, küresel rekabette avantaj sağlayarak ilerleyebilme olanağını yitirmiş durumdadır.

Ara malı ithalatımızın toplam ihracatı geçmiş olması diğer göstergeler gibi önemli bir göstergedir.

Ekonomimizdeki yabancılaştırma ve kar transferleri artmaya devam etmektedir.

Önümüzdeki dönemde reel ekonominin de aynı tehditlerle karşı karşıya kalacağı endişeleri artmaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerin bu politikanın açık bir şekilde uygulandığı son 5 yıllık dönem ele alınarak yapılması daha rasyonel olacaktır.

Bu dönemde;

2002 sonunda 149 katrilyon olan iç borç 2007 sonunda 268 katrilyon'a çıkmıştır

2002 yılı sonunda 44 milyar Dolar olan özel sektör borçlanması 2007 yılının sonunda 139 milyar Dolar'a ulaşmıştır.

2002 yılı sonunda 218 milyar dolar olan toplam borç 2007 yılı sonunda 436 milyar doları bulmuştur.

1975'den 1999'a kadar olan 24 yılda ödenen faiz toplamı 127 milyar Dolar olmuştur.

1999–2003 arasındaki deprem ve ekonomik kriz döneminde 128 milyar Dolar olmuştur,

2003–2007 arasındaki son 4 yılda ödenen faiz toplamı ise 184 milyar Dolar olmuştur.

Türkiye %17,21 gibi çok büyük bir oranla borçlanmaya başlamıştır.

Cari açık sürekli artarak 39 milyar Dolar'a ulaşmıştır.

Faiz: 46 milyar Doları bulmuştur.

Dış ticaret açığının Gayri Safi Milli Hâsılaya oranı %10'u aşmıştır.

Büyüme hızı özellikle son yıllarda yavaşlamıştır.

İşsizlikle birlikte hane halkı borcu son 4 yılda 18 kat artmıştır.

Üretim anlayışı yerine sadaka kültürü yerleştirilmiştir.

Sosyal devlet yerine borç ve faiz batağında bir sadaka devleti yaratılmıştır.

Ekonomi ve finans yapımız çok büyük oranda dışa bağlı duruma getirilmiştir.

Ancak yüksek faizler ve İMF ekonomik programına bağlılık karşısında Türkiye ekonomisine çok büyük bir kredi desteği sunulan bir pembe hayaller döneminin de sonuna gelinmiştir.

Bu süreçte ekonomimizin dış dengesi bozulmuş ve kırılanlaşmış, dış borç stoku artmış ve kur riski ağırlaşmış, işsizlik kronikleşmiş ve gelir dağılımındaki adaletsizlik genişlemiş ve derinleşmiştir.

Bu tablo 2008 yılı başında yayınlanan IMF'nin son raporuna da "Türkiye ekonomik kırılmalığa en yakın ülkedir" cümlesiyle girerek bir anlamda teyit edilmiştir.

Yukarıda tablonun ülkemizin ekonomik geleceği için en olumsuz yanı "üretimden kopartılmamız "olmuştur. Türkiye'nin IMF politikalarının etkisi altında üretimden uzaklaşarak daha çok bir borç çevirme ekonomisine mahkum oluşu birçok alanda olumsuzluklar yaşamamıza neden olacaktır.

Ülkemizin ekonomisi, dış pazarlarda rekabet edebilecek şekilde araştırma ve geliştirme desteğiyle yapılması gereken bir üretim anlayışına acil ihtiyaç duymaktadır. Üretimden kopartılan bir ekonominin kırılmalılık ve yabancılaşma riskini üzerinden atması mümkün değildir. Üretim ekonomisinin olmayışı üretim kültürü disiplininden de uzak olunması anlamına da gelmektedir ki bu durum kültürel olarak çözülmeyi hızlandırmakta, siyasi olarak dışa bağımlılığı arttırmaktadır.

Tüm bunların sonucunda ise; "Üretim Yoksa Çöküş Kaçınılmaz " olmaktadır.